

ВПЛИВ ВІЙНИ НА УКРАЇНСЬКИЙ МЕДІАСЕКТОР: ІСТОТНІ ПИТАННЯ ПОЛІТИКИ В КОНТЕКСТІ ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ ПЛЮРАЛІСТИЧНОГО МЕДІАЛАНДШАФТУ

БАЗОВИЙ ЗВІТ

DOI: 10.70719/respol.2025.97

2025

ЗМІСТ

Про проєкт RES-POL	3
РЕЗЮМЕ.....	5
ЗАГАЛЬНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ МЕДІАСЕКТОРУ ПІД ЧАС ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ.....	6
Правові особливості роботи медіасектору в умовах повномасштабної війни.....	6
Медійна реформа під час повномасштабної війни.....	8
Російські тактики руйнування українського медіапростору.....	9
Вплив на рекламний ринок.....	10
Виклики у глобальному цифровому світі	10
ПОВНОМАСШТАБНА ВІЙНА Й ЗАХИСТ ЖУРНАЛІСТІВ.....	11
Правові механізми захисту журналістів.....	11
Національні гарантії захисту журналістів під час війни.....	12
Виклики, з якими стикаються журналісти під час повномасштабної війни.....	13
Вбивства, переслідування та інші порушення прав журналістів на тимчасово окупованих Росією територіях.....	14
Динаміка порушень свободи слова в Україні.....	18
Акредитація під час війни.....	21
Психологічна безпека медійників в умовах війни.....	24
Страхування журналістів.....	24
ІСТОТНІ ПИТАННЯ ПОЛІТИКИ.....	25
1. Відсутність ефективної моделі державної фінансової підтримки локальних та нішевих медіа в умовах війни й повоєнного відновлення.....	25
2. Проблеми редакційної політики та втрата аудиторії телемарафону «Єдині новини».....	29
3. Повоєнне майбутнє військових медіа та їх урядування відповідно до європейських стандартів.....	35
4. Відновлення медіаландшафту та медійної інфраструктури на прифронтових і деокупованих територіях.....	37

Про проєкт RES-POL

Проєкт RES-POL має на меті посилити функціональну спроможність Міністерства культури та стратегічних комунікацій і його відомств (Українського інституту книги, Українського культурного фонду, Державного агентства України з питань мистецтв та мистецької освіти й Українського інституту національної пам'яті).

Тривалість проєкту RES-POL – від січня 2024-го до липня 2025 року.

У фокусі проєкту RES-POL – чотири сектори (Мистецтво та культура, Культурна спадщина, Креативні індустрії та Медіа) і понад 20 підсекторів (індустрій та видів мистецької діяльності). Окремо RES-POL розглядає 10 істотних питань розвитку культури (конкурентна оплата праці, ефективність державних підприємств у сфері культури, фінансування креативних індустрій, моделі фінансування культурних послуг, громади та культурна спадщина, інтеграція з ЄС та культурна політика тощо).

Методологія проєкту передбачає:

- Визначити істотні питання політики в секторах та підсекторах і описати їх в аналітичних записках та базових звітах;
- Проаналізувати 10 істотних питань розвитку культури у фокусі проєкту й описати їх у базових звітах;
- Напрацювати й описати у стратегічних брифах пропозиції політик щодо істотних питань секторів та 10 істотних питань розвитку культури;
- Розробити секторальні стратегії і операційні програми для секторів у фокусі проєкту та дорожні карти їх утілення;
- Випрацювати зміни до кількох нормативно-правових актів та/або розробити концепції пілотних проєктів, щоби впровадити створені у проєкті політики;
- Проаналізувати європейський досвід планування та впровадження політик, оцінити деякі політики у сфері культури в Україні та оцінити інституційну спроможність відомств у сфері управління Міністерства культури та інформаційної політики.

Проєкт RES-POL активно залучає заінтересовані сторони на всіх етапах розроблення політик. Інформація про напрацювання проєкту доступна на сторінці [RES-POL у Facebook](#).

Мета цього базового звіту – визначити істотні питання політики сектору «Медіа». Істотні питання політики – це виклики та проблеми, з якими стикаються заінтересовані сторони і які заважають розвитку сектору. Щоб розв'язати ці питання, може бути потрібне втручання на рівні держави.

Методологія підготовки базового звіту передбачає:

- Опрацювати істотні питання політик у підсекторах на основі аналітичних записок (доступні на сторінці матеріалів RES-POL);
- Провести кабінетні дослідження аналітичних матеріалів про стан та динаміку розвитку сектору;
- Провести глибинні інтерв'ю із заінтересованими сторонами (учасниками ринку, представниками екосистем та середовищ, дотичними державними установами й організаціями);
- Сформулювати списки істотних питань політики сектору разом з експертною командою RES-POL;
- Описати істотні питання політики, верифіковані із заінтересованими сторонами;
- Підготувати рекомендації для подальшого розроблення політик, які розв'язуватимуть визначені істотні питання.

Документ підготувала громадська організація «Детектор медіа» на замовлення громадської спілки «Центр “Регіональний розвиток”» у співпраці із громадською організацією «Центр демократії та верховенства права».

Зміст цього базового звіту є відповідальністю Громадської спілки «Центр “Регіональний розвиток”» і не обов’язково відображає позицію Європейського Союзу.

Базовий звіт уклав **Вадим Міський** на основі внеску Ігоря Розкладая, Оксани Романюк, Євгенії Бурмагіної, Сергія Сирбу, Марії Міщенкої, Арсенія Герасимова.

Рецензенти базового звіту – **Володимир Воробей**, керівник групи ключових експертів RES-POL; **Галина Петренко**, директорка ГО «Детектор медіа», **Станіслав Шулімов**, менеджер проєктів ГО «Детектор медіа».

Літературна редакторка – Анна-Марія Волосацька

Дизайнер –

Липень 2025 року

РЕЗЮМЕ

У цьому звіті ми спиралися на аналітичні дослідження, здійснені в межах проєкту RES-POL у серпні 2024-го – березні 2025 року в секторі «Медіа» та в таких підсекторах: Державні та комунальні медіа; Суспільні медіа АТ «НСТУ»; Друковані медіа та онлайн-медіа; Комерційні аудіальні й аудіовізуальні медіа та продакшн-компанії; Інституційна й регуляторна інфраструктура роботи медіа та захист журналістів; Медіаграмотність та інформаційна стійкість.

Готуючи цей звіт, було зібрано істотні питання політики у медійній сфері, що безпосередньо спричинені або загострені війною і їх потрібно врахувати під час повоєнного відновлення плюралістичного, прозорого та незалежного медійного простору. Зокрема у цьому звіті увагу зосереджено на таких істотних питаннях політики:

- **Відсутність ефективної моделі державної фінансової підтримки локальних та нішевих медіа.** Хронічна фінансова нестабільність локальних, регіональних, нішевих і друкованих медіа, поява «новинних пустель» та залежність від короткотермінових грантів підривають медіаплюралізм і створюють інформаційну вразливість громад. Це вимагає розробити прозору, недискримінаційну й багаторівневу систему державної підтримки таких медіа як елемента інформаційної безпеки та повоєнного відновлення;
- **Проблеми редакційної політики та втрата аудиторії телемарафону «Єдині новини».** Державне фінансування телемарафону поєднується зі зниженням довіри й аудиторії, критикою політичних перекося та ризиками надмірної концентрації впливу на загальнонаціональний інформаційний простір. Це ставить на порядок денний питання часових меж існування Марафону, умов виходу з цього формату та відновлення конкурентного, плюралістичного телевізійного ринку новин;
- **Повоєнне майбутнє військових медіа та їх урядування відповідно до європейських стандартів.** Поточна конструкція військових медіа, повністю інтегрованих у вертикаль виконавчої влади й позбавлених незалежного наглядового контролю, є прийнятною лише як тимчасовий виняток воєнного часу. Після припинення агресії вона потребуватиме трансформації відповідно до європейських вимог до публічних медіа або заміни іншими моделями оборонних комунікацій;
- **Відновлення медіаландшафту та медійної інфраструктури на прифронтових і деокупованих територіях.** Цілеспрямоване руйнування об'єктів мовлення, виснаження редакцій, інформаційна ізоляція населення та конкуренція з російською пропагандою й анонімними каналами роблять ці території осередками підвищеної інформаційної вразливості. Відновлення медійної інфраструктури та підтримка медіа в регіональних планах відбудови – одна з передумов реінтеграції громад і відновлення довіри до українських інституцій.

Цей перелік істотних питань політики в медіасекторі не є вичерпним: ширший спектр проблем, які потребують реагування поза контекстом війни, подано у **Базовому звіті «Істотні питання політики: сектор “Медіа”»**.

Водночас варто наголосити, що існують системні прогалини, що впливають на спроможність медіасектору в контексті війни та посиляться у період повоєнного відновлення: Суспільне мовлення системно недофінансоване, регулятор залишається ресурсно слабким, інститут співрегулювання ще на стадії становлення, реформу комунальних медіа заморожено до закінчення воєнного стану, а статус державних мовників (зокрема відомчих) не відповідає європейським стандартам. На

регіональному рівні програми відновлення та відбудови здебільшого не враховують потреби відновлення медіаландшафту.

Варто зауважити, що частина з виявлених питань уже є у [Дорожній карті](#) для підтримки відновлення плюралістичного, прозорого та незалежного післявоєнного медіапростору після припинення чи скасування воєнного стану, яку 2024 року затвердило Міністерство культури та інформаційної політики України.

ЗАГАЛЬНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ МЕДІАСЕКТОРУ ПІД ЧАС ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ

Правові особливості роботи медіасектору в умовах повномасштабної війни

Режим воєнного стану в Україні, що діє від 24 лютого 2022 року, передбачає можливість тимчасово обмежити низку конституційних прав і свобод, зокрема права на свободу слова, думки та вираження поглядів. Його правовою основою є [Закон України «Про правовий режим воєнного стану»](#), характерною рисою якого є можливість «ручного регулювання» з боку військових адміністрацій і військового командування багатьох важливих суспільних процесів. Зокрема вони мають право самостійно або із залученням органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування регулювати у порядку, що визначив Кабінет Міністрів України, таке:

- Роботу постачальників електронних комунікаційних мереж та/або послуг;
- Роботу поліграфічних підприємств, видавництв, телерадіоорганізацій, телерадіоцентрів та інших підприємств, установ, організацій і закладів культури та медіа;
- Використовувати місцеві радіостанції, телевізійні центри та друкарні для військових потреб і проведення роз'яснювальної роботи серед військових і населення.

Проте, попри масштаби та інтенсивність воєнних дій, можна сказати, що військові командування та адміністрації практично не використовують можливостей спеціального регулювання, не застосовують екстраобмежень у сфері свободи слова, свободи діяльності медіа. За три роки після повномасштабного вторгнення таких проявів було лише декілька.

Перший приклад, найбільш системний і практичний, – [Наказ Головнокомандувача ЗСУ від 3 березня 2022 року № 73](#) «Про організацію взаємодії між Збройними Силами України, іншими складовими сил оборони та представниками засобів масової інформації на час дії правового режиму воєнного стану» (зі змінами, внесеними згідно з наказами № 196 від 12.07.2022; № 266 від 03.10.2022; № 49 від 27.02.2023). Зазначений нормативно-правовий акт від початку окреслив порядок допуску журналістів у місця, максимально наближені до бойових дій, а також визначив перелік забороненої до поширення інформації. Останні правки [від 27.02.2023](#) внесли у нього важливі зміни. Зокрема до заборон додано поширення інформації про результати ракетних ударів, переміщення зброї та бойових припасів, рух або розташування підрозділів сил оборони, місце розташування сил і засобів підрозділів протиповітряної оборони. Також з'явилися аспекти, яких варто дотримуватися під час фільмування озброєння та військової техніки іноземного виробництва, що надали в рамках матеріально-технічної допомоги країни-партнерки. А ще нові норми передбачили, що командувачі у своїх районах відповідальності мають визначити зони для перебування медійників:

1) Зелена зона – дозволяє працювати акредитованим медійникам без супроводу офіцера зі зв'язків з громадськістю або іншої посадової особи, яку призначив командир;

2) Жовта зона – акредитованим медійникам дозволено працювати лише у супроводі офіцера зі зв'язків з громадськістю або іншої посадової особи, яку призначив командир;

3) Червона зона – заборонено працювати акредитованим медійникам.

Другий приклад – [Указ Президента України від 19 березня 2022 року](#), яким було запроваджено дію рішення Ради національної безпеки і оборони України (РНБО) «Щодо реалізації єдиної інформаційної політики в умовах воєнного стану». РНБО, зокрема, передбачила, що: *«...в умовах воєнного стану реалізація єдиної інформаційної політики є пріоритетним питанням національної безпеки, забезпечення якої реалізується шляхом об'єднання усіх загальнонаціональних телеканалів, програмне наповнення яких складається переважно з інформаційних та/або інформаційно-аналітичних передач на єдиній інформаційній платформі стратегічної комунікації – цілодобовому інформаційному марафоні «Єдині новини #UАразом» (Марафон)»*. Національній раді було рекомендовано вжити заходів щодо реалізації такого об'єднання. Варто зазначити, що таке рішення з'явилося вже після того, як інформаційний Марафон майже місяць існував де-факто. Тобто найбільші медіагрупи країни разом із суспільним мовником та парламентським мовником 24.02.2022 самостійно об'єдналися, щоби спільно інформувати країну про повномасштабне вторгнення, а також озвучувати термінові офіційні повідомлення (повітряні тривоги, евакуація, рішення військового командування тощо). Цей формат був надактуальним у перші місяці після широкомасштабного вторгнення, але згодом почала лунає критика від неурядових організацій та експертів, які звертали увагу на відсутність негативних матеріалів стосовно влади, замовчування резонансних у суспільстві випадків та використання [владою телемарафону у власних інтересах](#). Власне рішення РНБО, яке описувало вже чинну, унікальну співпрацю телекомпаній, практичного ефекту майже не мало. Також і через неточні формулювання щодо телеканалів, на які воно поширюється, – «телеканалів, програмне наповнення яких складається переважно з інформаційних та/або інформаційно-аналітичних передач» – та щодо настанов регулятора – «рекомендовано вжити заходів».

Варто зазначити, що у відповідь на [критику](#) Європейської комісії щодо доцільності підтримувати формат телемарафону, Міністерство культури та інформаційної політики України у 2024 році [затвердило](#) **«Дорожню карту для підтримки відновлення плюралістичного, прозорого та незалежного післявоєнного медіа-простору після припинення чи скасування воєнного стану»**. Документ визначає комплекс післявоєнних кроків держави, щоб відновити і зміцнити медіасферу: від підтримки інфраструктури та роботи медіа на всій території України до відновлення державних комунікацій і впровадження політик медіаграмотності та протидії дезінформації.

Третій, найбільш суперечливий випадок, стосується відімкнення від системи цифрового мовлення трьох інформаційних телеканалів – «Еспресо», «5 канал» та «Прямий». Два з них до листопада 2021 року належали Петру Порошенкові – лідеру опозиційної сьогодні політичної партії «Європейська солідарність», а співвласницею «Еспресо» є дружина народного депутата з тієї самої партії. Проти ночі 4 квітня 2022 року мовлення цих телеканалів у цифрових мультиплексах було припинено, замість їх контенту почали транслювати Марафон. До того ж провайдер Т2, приватна компанія «Зеонбуд», від кінця березня 2022 року за рішенням тієї ж таки РНБО перейшла в управління державного підприємства «Концерн радіомовлення, телебачення і радіозв'язку». Зазначену ситуацію 11 травня 2022 року спеціально розглядали на засіданні Комітету Верховної Ради України з питань гуманітарної та інформаційної

політики за участі представників телеканалів, регулятора, відповідних державних органів та провайдера Т2. [Під час дискусії](#), яка тривала понад годину, так і не було з'ясовано хто, на якій підставі, наскільки вимкнув (перемкнув) трансляцію телеканалів. Національна рада не ухвалювала жодних рішень щодо застосування будь-яких заходів до зазначених ліцензіатів, які передбачали б такі наслідки. Можливо, існують рішення, які перебувають під грифами обмеження доступу до інформації і які не можна обговорювати без відповідних допусків. Проте цю гіпотезу вже майже три роки не вдалось ані підтвердити, ані спростувати. Поки що триває судовий процес з оскарження припинення мовлення (перемикання на трансляцію Марафону), який ініціював один із телеканалів. Самі телеканали використовують інші платформи й технології і достатньо успішно продовжують мовлення. «Еспreso» у 2024 році отримало на конкурсах декілька цифрових ліцензій регіонального рівня.

Медійна реформа під час повномасштабної війни

Попри дію воєнного стану, в Україні розпочато системну медіареформу, що свідчить про збереження курсу на демократичні перетворення. Після 24 лютого 2022 року, паралельно з розробленням і внесенням змін до [Закону України «Про телебачення і радіомовлення»](#), тривала активна робота над [законопроектом «Про медіа»](#), розроблення якого пришвидшили після отримання Україною статусу країни-кандидатки на вступ до ЄС. У серпні 2022 року було прийнято зміни до чинного законодавства й надано можливість регулятору за спеціальними процедурами швидко реагувати та грубі порушення з боку ліцензіатів. А 13 грудня 2022 року парламент у другому читанні й у цілому підтримав законопроект «Про медіа» і фактично було розпочато глибоку та системну медійну реформу, що, серед іншого, передбачає регулювання діяльності онлайн-медіа (непаперової преси), взаємодію із платформами спільного доступу до інформації, створення конвергентного медійного регулятора й окремий 9 розділ із механізмами протидії інформаційній агресії держави-окупантки. Закон та реформа у 2023–2024 роках пройшли активний етап імплементації, було розроблено 90 % необхідних підзаконних НПА і запущено всі основні механізми регулювання: реєстрація, ліцензування, нагляд та контроль, особливості регулювання на прифронтових територіях, безпекові інструменти, органи співрегулювання тощо.

Суттєве оновлення медійного законодавства під час повномасштабної війни було важливим і з безпекової точки зору, оскільки навіть оновлений Закон України «Про телебачення і радіомовлення» мав завузьку сферу регулювання (ефірне мовлення, супутник та провайдери) і на 2022 рік був морально застарілим. Саме через слабе законодавство ще до початку повномасштабного вторгнення до працюючих в Україні або для української аудиторії проросійських медіакторів почали застосовувати обмеження на базі екстраординарного санкційного механізму згідно із [Законом України «Про санкції»](#). Одним із таких заходів був [Указ Президента від 2 лютого 2021 року](#), що набув чинності за рішенням РНБО від того самого дня, яким було передбачено застосувати санкції проти народного депутата з ОПЗЖ, соратника Віктора Медведчука, Тараса Козака, що був формальним власником телеканалів «112 Україна», NewsOne та ZIK. Оскільки серед санкцій було і блокування активів, то телеканали відімкнули з мережі цифрового мовлення, але вони деякий час продовжували поширювати інформацію через різноманітні онлайн-платформи (youtube, facebook). При цьому, такі дії з боку влади призвели до [зростання популярності в 3.5 рази](#) іншого проросійського телеканалу «Наш» (власники – батьки проросійського народного депутата VII та VIII скликань Євгена Мураєва). Цей «Наш», правда, теж через рішення РНБО та Указ Президента було закрито, але тільки через рік, 11 лютого 2022 року. За таким самим механізмом, але в два етапи, було обмежено діяльність і проросійського блогера **ІМ*Я???** Шарія та ще одного проросійського медіаактора Ігоря Гужви, відомого своєю безкоштовною повноформатною газетою «Весті». Спочатку 20 серпня 2022 року чинності набув «загальний пакет» санкцій, який при цьому жодним чином не обмежив

діяльність їхніх платформ в інтернеті. [І тільки 16 лютого 2022 року під санкції](#) у вигляді блокування провайдерами доступу потрапили вебресурси та сторінки в соцмережах подружжя Шаріїв. Щодо видання «Страни» Ігоря Гужви, то провайдери заблокували в Україні такі сайти, як strana.ua, strana.news, strana.one, strana.digital, strana.today, та інші вебресурси / сервіси, які забезпечують доступ до порталу Страна.ua, відповідні сторінки видання у фейсбуці, телеграмі, Вконтакті та на «Однокласниках». Попри санкції, «Страна.ua» намагається всіляко пробитися на український ринок, створюючи навіть такі домени, як <https://ctrana.one/>, <https://strana.today> та інші дзеркала, по суті, повторюючи стратегію піратських онлайн-кінотеатрів.

Російські тактики руйнування українського медіапростору

Розуміючи важливість забезпечити доступність до інформації в умовах бойових дій для громадян та використання інформації як інструменту впливу на переконання та поведінку громадян, Росія від моменту окупації Криму та інших регіонів України системно і планомірно використовує кілька стратегій щодо медіа і журналістів: обстрілює засоби електронних комунікацій та споруди, здійснює перекомутацію, щоб отримати сигнал російських мовників, захоплює будівлі суб'єктів у сфері медіа та використовує інфраструктуру, щоб поширювати власні інформаційні ресурси й нарлативи на підтримку своїх злочинних дій, залякує і шантажує медійників та їхніх рідних, викрадає і засуджує професійних та громадських журналістів за «шпигунство» або інші «злочини», навіть вбиває.

Внаслідок цього вторгнення працівники суб'єктів у сфері медіа були вимушені виїхати з місць свого постійного проживання та шукати прихисток в інших регіонах України чи закордоном, втративши не тільки свої будинки, а й місця роботи. Оскільки відбиття збройної агресії Росії потребувало залучення громадян до військової служби, частина працівників суб'єктів у сфері медіа також була мобілізована до сил оборони України. Спричинена збройною агресією проблема з кадровим забезпеченням у медійному секторі позначилася і на [Стратегії](#) діяльності Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення на 2024–2026 роки та на [Дорожній карті](#) для підтримки відновлення плюралістичного, прозорого та незалежного післявоєнного медійного простору після припинення чи скасування воєнного стану, яку 2024 року ухвалило Міністерство культури та інформаційної політики України.

Цілеспрямовані обстріли інфраструктури мовлення стали системним викликом для державної інформаційної стійкості з перших днів повномасштабного вторгнення. Починаючи з березня 2022 року, російські війська цілеспрямовано атакували телевежі, особливо у великих містах. Найгучніші епізоди – удари по телевежах у [Києві](#) (1 березня 2022 року), [Харкові](#) (6 березня), [Вінниці](#) (16 березня), [Рівному](#), [Слов'янську](#), [Запоріжжі](#) та інших містах. Ці удари мали цілком очевидну мету – заглушити українське мовлення і підготувати ґрунт для поширення дезінформації. Треба згадати зокрема і про удар по телевежі в Харкові 22 квітня 2024 року. Цей удар продемонстрував, що інфраструктура мовлення залишається пріоритетною мішенню для ворога, [Інститут вивчення війни](#) зазначає, що ці удари синхронізовані з поширенням дезінформаційних повідомлень. Кожна з таких атак є не лише тимчасовою втратою сигналу ефірних медіа, а й довготривалою логістичною, технічною та фінансовою проблемою. У прифронтових регіонах у 2023–2025 роках ситуація була особливо критичною: мовлення неодноразово повністю зникало на кілька днів у таких областях, як Сумська, Чернігівська, Харківська, Херсонська. Щоправда, зміни в медіаспоживанні та зниження споживання телебачення (із 85 % українців 2015-го до 30 % українців 2024 року) вказує на те, що такі дії росіян можуть вразити найбільш незахищені верстви населення, і у віковому, і в соціальному планах, та ще раз доводять нерозуміння медіаспоживання в Росії та Україні.

Після вторгнення Росії Україна посіла 179 місце зі 180 країн у категорії «безпека» Світового індексу свободи преси RSF за 2023 рік. Тут варто наголосити, що йдеться про одну зі складових індексу, який стосується саме фізичної безпеки творчих працівників медіа. Адже в Україні журналісти, які не загинули або були поранені, працюють під постійною загрозою повітряних атак, які переривають сон і роботу, а останні випадки свідчать, що журналісти можуть бути мішенню для російських дронів, як це сталося з журналістами Суспільного у Краматорську.

На окупованих територіях України полюють на медіапрацівників, які відмовляються співпрацювати з російськими військами. Також першими кроками ворога після встановлення окупаційного контролю над будь-якими українськими територіями є захоплення редакцій і обладнання, запуск пропагандистського телебачення і радіо, перекомутація зв'язку, інтернету на російські джерела. Застосовують усі засоби, щоб люди опинились в інформаційній блокаді та під інформаційно-психологічним тиском, без доступу до альтернативних, окрім російських, джерел інформації. Багато місцевих новинних журналістів втекли на підконтрольні українському урядові території і події у своєму регіоні змушені висвітлювати дистанційно.

Цифрова безпека також є проблемою: російські кібератаки не лише переривали телевізійне мовлення та тимчасово виводили з ладу вебсайти, а й українські журналісти повідомляли про онлайн-переслідування та погрози, зокрема через телеграм-канали, від російських, українських та анонімних злоумисників.

Вплив на рекламний ринок

Наслідки війни суттєво відчув рекламний ринок, що впливає на забезпеченість усіх медійних підсекторів. За інформацією Всеукраїнської рекламної коаліції, за підсумками 2022-го обсяг рекламного ринку відносно 2021 року знизився на телебаченні на 81 % (пряма реклама – 80 %, спонсорство – 87 %), на радіо – на 61 % (національне – 60 %, регіональне мовлення – 59 %, спонсорство – 65 %), у пресі – на 79 % (національна – 77 %, регіональна – 81 %, спеціалізована преса – 81 %), цифрова реклама на 42 % (включно з рекламою у соціальних мережах, банерною рекламою, на платформах спільного доступу до відео тощо). Варто зазначити, що таке зниження призвело до того, що обсяг цифрової реклами (7190 мільйонів гривень) став майже втричі більшим ніж на телебаченні (2604 мільйони гривень) і хоча за підсумками 2021 року обсяг реклами був майже однаковим (12 833 мільйони гривень проти 13 642 мільйони гривень на телебаченні).

У 2023 році рекламний ринок почав відновлюватися. За інформацією Всеукраїнської рекламної коаліції, за підсумками 2023-го обсяг рекламного ринку відносно 2022 року збільшився на телебаченні на 49 %, на радіо на 160 %, у пресі на 4 %, цифрова реклама на 78 %, що дало змогу рекламі на радіо і цифровій рекламі досягти рівня 2021 року. За прогнозами цієї коаліції 2025 року продовжать зростати обсяги ринку реклами на рівні 18 %, до 34,7 мільярда гривень.

Виклики у глобальному цифровому світі

Одним із головних викликів для України та світу є регулювання діяльності онлайн-платформ спільного доступу до інформації – зокрема в питаннях поширення дезінформації, мови ворожнечі та непрозорий вплив на суспільно-політичні процеси. У контексті повномасштабної війни ці ризики посилились, але самі платформи не мають чітких та релевантних політик щодо дій в умовах збройних конфліктів. В Україні правові механізми врегулювання обмежені: лише Закон України «Про медіа» містить окремі положення щодо платформ, але, за словами представників регулятора, вони не працюють належно.

Наразі під егідою Міністерства цифрової трансформації розробляють законопроекти для імплементації цифрових актів ЄС (зокрема DSA, DMA, AI act), що

відповідає зобов'язанням України в межах євроінтеграції. Втім навіть після ухвалення відповідних норм механізми захисту інтересів українських користувачів залишатимуться обмеженими – адже положення цих актів поширюються лише на країни-члени ЄС і не охоплюють держав-кандидатів.

ПОВНОМАСШТАБНА ВІЙНА Й ЗАХИСТ ЖУРНАЛІСТІВ

Правові механізми захисту журналістів

Гарантії безпеки журналістів саме в контексті збройного конфлікту можна поділити на дві групи: міжнародно-правові та національні.

Міжнародно-правові гарантії безпеки журналістів у збройних конфліктах

У міжнародному гуманітарному праві (МГП) передбачено низку спеціальних норм, що поширюються на захист журналістів. Основні права журналістів, які перебувають у зоні збройного конфлікту, безпосередньо закріплені в [Конвенції про закони і звичаї суходільної війни \(1907\)](#), [Конвенції про поводження з військовополоненими \(1949\)](#) і у [I Додатковому протоколі до Женевських конвенцій щодо захисту жертв міжнародних збройних конфліктів \(1949\)](#).

Відповідно до норм міжнародного гуманітарного права, у зоні збройних конфліктів можуть діяти три різновиди журналістів, які потрапляють під захист МГП:

1. Військові кореспонденти. Згідно зі [статтею 4 А \(4\) Конвенції про поводження з військовополоненими](#), **військовими кореспондентами** вважають представників медіа, які супроводжують збройні сили (і мають для цього відповідний дозвіл / акредитацію), але фактично не входять до їхнього складу.

Згідно зі статтею 44 (6) I Додаткового протоколу до Женевських конвенцій, якщо військові кореспонденти потрапляють у полон, вони користуються повним комплексом прав, що гарантовані військовополоненим. Якщо ж статус особи, яка наполягає на праві військовополоненого, викликає сумніви, то за [статтею 5 Конвенції про поводження з військовополоненими](#) така особа перебуває під захистом міжнародного гуманітарного права доти, доки суд не встановить інше;

2. Журналісти, відряджені до військової частини. Близьким до військового кореспондента є поняття журналіста, відрядженого до військової частини (так званий *embedded journalist*). Цей формат [почали](#) активно застосовувати 2003 року під час війни в Іраку, хоча він і досі не має чіткого правового закріплення. По суті, йдеться про один зі способів набути статус військового кореспондента через акредитацію. Завдяки цьому журналіст може користуватися правами, передбаченими у статті [4 А \(4\) Конвенції про поводження з військовополоненими](#).

3. Журналісти, які працюють у небезпечних професійних відрядженнях. Відповідно до [I Додаткового протоколу до Женевських конвенцій](#), таких журналістів вважають цивільними особами (пункт 1 статті 50). Вони отримують захист за [Конвенцією про захист цивільного населення у воєнний час](#), але лише за умови, що не беруть участі в бойових діях, не використовують зброї та не займаються розвідувальною діяльністю. Наказ Міністерства оборони України «[Про затвердження Інструкції про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України](#)» також вказує, що «журналісти, які не входять до складу збройних сил і знаходяться в службових відрядженнях у районах збройних конфліктів, вважаються цивільними особами та знаходяться під захистом МГП, за винятком окремих випадків і на період, коли вони беруть безпосередню участь у воєнних діях». Та навіть якщо журналіст порушує вказані умови, це ще [не робить](#) його комбатантом, адже вимоги до статусу комбатанта в Женевських конвенціях 1949-го та додаткових протоколах 1977 року є досить суворими. Найімовірнішим [наслідком](#) стане втрата журналістом гарантій МГП на час таких дій і, відповідно, можливе притягнення до відповідальності за участь

у військовій діяльності, оскільки право брати участь у бойових діях мають тільки комбатанти.

Щодо [фрілансерів і блогерів](#), які не перебувають у штаті редакцій і працюють як приватні особи, то жодні міжнародно-правові норми не забороняють їм здійснювати журналістську діяльність у зоні збройних конфліктів (деякі обмеження є в українському законодавстві). Утім у міжнародному гуманітарному праві фрілансери-журналісти безпосередньо не згадані. Здебільшого їх розглядають як частину цивільного населення і вони користуються загальним захистом цивільних осіб.

Основні принципи, що стосуються захисту журналістів, містяться у Додатку до [Рекомендації N R \(96\) 4 Комітету міністрів Ради Європи «Про захист журналістів за умов конфліктів і тиску»](#) і [Рекомендації CM/Rec\(2016\)4 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам «Щодо захисту журналістики й безпеки журналістів та інших медіаучасників»](#). Принципи захисту журналістів поділяють на три основні групи:

- 1. Захист фізичної безпеки журналістів:** запобігання правопорушенням, що передбачає вживання запобіжних заходів для сприяння фізичній безпеці журналістів; підготовка журналістів до роботи в умовах конфлікту; розповсюдження «посібників з виживання» та інформації про доступність захисного спорядження; наявність достатнього страхового забезпечення на випадок хвороби, тілесного ушкодження, репатріації або смерті; поширення інформації про гарячі лінії Міжнародного комітету Червоного Хреста та інших організацій;
- 2. Права й умови роботи журналістів, які працюють в умовах конфліктів і тиску:** інформація, пересування, листування; конфіденційність джерел; засоби зв'язку для міжнародного або національного передавання новин, думок, ідей і коментарів; контролювання обмежень і невтручання в здійснення прав і свобод журналістів; захист і допомога; недискримінація; доступ до території держави; застосування систем акредитації;
- 3. Розслідування:** розслідування інцидентів із порушенням фізичної недоторканності журналістів та притягнення до відповідальності тих, хто стоїть за цими порушеннями; забезпечення необхідної взаємної допомоги ув кримінальних справах, згідно з відповідними чинними документами Ради Європи та іншими європейськими й міжнародними документами.

Згаданих принципів [мають](#) дотримуватися всі держави-члени Ради Європи, зокрема Україна. Окрім цього, Україна також бере участь у низці міжнародних програм Ради Європи, спрямованих на захист журналістів та привернення уваги до проблем, з якими вони стикаються у своїй діяльності (наприклад, проєкт [«Захист свободи слова та свободи медіа в Україні»](#), кампанія за безпеку журналістів [«Журналісти мають значення»](#), [Платформа безпеки журналістів](#) тощо).

Національні гарантії безпеки журналістів під час війни

Після початку повномасштабної війни були внесені зміни до Закону України «Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналіста». Оновлене законодавство передбачає розширені гарантії для журналістів, які виконують свою роботу в умовах війни та на окупованих територіях.

– Суб'єкти у сфері медіа можуть відряджати журналістів для виконання професійних завдань у місця надзвичайних подій за умов гарантування відшкодувань, обов'язкових виплат і пільг, передбачених у [Статті 13](#) цього Закону, інших відшкодувань і виплат відповідно до законодавства про охорону праці та соціальний захист громадян (частина 1 [Статті 15](#) Закону). У разі неможливості забезпечити визначені на такі випадки

гарантій суб'єкти у сфері медіа не мають права відряджати працівників у місця надзвичайних подій без їхньої згоди;

- Частина п'ята [Статті 15](#) закріплює обов'язок суб'єктів у сфері медіа забезпечувати журналістів та інших працівників на період їх відрядження в райони ведення воєнних (бойових) дій та/або на тимчасово окуповані території України засобами, призначеними для захисту від уражень вогнепальною зброєю, осколкових уражень, а також медичними аптечками;

- Журналісти та інші працівники на період їх відрядження в райони ведення воєнних (бойових) дій та/або на тимчасово окуповані території України підлягають обов'язковому страхуванню за рахунок роботодавця або будь-яких інших не заборонених законом джерел на випадок заподіяння шкоди їхньому життю та/або здоров'ю під час виконання професійних обов'язків (частина 5 [Статті 15](#));

- Важливо, що до категорії журналістів (з відповідними нормами соціального захисту й охорони праці) можуть бути прирівняні й кіно- та телеоператори, режисери та інші працівники суб'єктів у сфері медіа, якщо вони за необхідності входять до складу відряджених творчих груп у місця надзвичайних подій (частина 2 [Статті 15](#) Закону).

Додаткові положення про захист журналістів та представників медіа в зоні бойових дій містяться в додатку 4 до [наказу Головнокомандувача Збройних Сил України «Про організацію взаємодії між Збройними Силами України, іншими складовими сил оборони та представниками медіа на час дії правового режиму воєнного стану» від 03.03.2022 № 73](#).

До прикладу, пункт 4 передбачає, що в разі виникнення ситуації, яка може загрожувати життю та здоров'ю представників медіа / журналістів, представники Збройних Сил України, інших складових сил оборони, за наявності реальної можливості, можуть надати представнику медіа:

- Захист;
- Екстрену медичну допомогу;
- Евакуацію до відповідного медичного закладу.

У випадку поранення (травмування, захворювання, смерті) представника медіа / журналіста, за наявності реальної можливості, представники Збройних Сил України, інші складові сил оборони, нададуть відповідну інформацію до редакції такого представника медіа. Забезпечити повернення представника медіа з району ведення бойових дій є обов'язком редакції, яка його скерувала для виконання професійних завдань.

Виклики, з якими стикаються журналісти під час повномасштабної війни

Російські злочини проти українських журналістів

Російська агресія – одна з найбільших загроз для українських журналістів та медіа. Загалом на лютий 2025-го, за три роки повномасштабної війни, Росія [скоїла](#) 823 злочини проти журналістів та медіа в Україні.

Російські злочини щодо журналістів:

- **Вбивства журналістів (97)**. Журналісти гинуть і під час виконання журналістської діяльності, і як комбатанти. Наприклад, 2024 року журналістка [Вікторія Рощина](#), затримана на ТОТ України, загинула в російському ув'язненні. Того ж року парамедикіння [Ірина Цибух](#), яка

раніше працювала менеджеркою Департаменту регіонального мовлення Суспільного, загинула на фронті;

– **Викрадення журналістів (29) і юридичний тиск (29).** До прикладу, росіяни [досі](#) тримають у заручниках журналістку «РІА Мелітополь» Анастасію Глуховську та адміністраторів мелітопольських телеграм-каналів Владислава Гершона й Євгена Ільченка. У Каховці росіяни вони викрали місцеву журналістку Жанну Кисельову, яку згодом звільнили. Також у російському полоні побував журналіст із Луганщини Володимир Мартинов;

– **Обстріли (45) та поранення журналістів (42).** Наприклад, 2024 року на Харківщині під російський обстріл потрапив [Денис Клименко](#), журналіст Гвара Медіа. Журналіст Reuters [Віктор Саєнко](#) отримав поранення через російський удар у Краматорську по готелю «Сапфір». Під час знімання телесюжету на фронті поранення отримав журналіст Радіо Свобода [Дмитро Євчин](#);

– **Переслідування, погрози та залякування журналістів (127).** Ця категорія є найчисельнішою за кількістю порушень прав журналістів та медіа. У 2024 році ІМІ [зафіксував](#) три хвили (у жовтні, листопаді та грудні) анонімних погроз журналістам і медіа про мінування редакцій у різних куточках України;

– **Пошкодження редакцій медіа внаслідок обстрілів (25).** До прикладу, внаслідок російського обстрілу Запоріжжя у жовтні 2024 року було пошкоджено редакційне приміщення газети «[Голос Гуляйпілья](#)». Офісна будівля [NV](#) постраждала від обстрілу Києва у січні 2024 року;

– **Обстріли телевеж (21).** У жовтні 2024 року російські військові дронами [пошкодили](#) телевежу в Лозівському районі Харківської області, що спричинило перебої у національному мовленні;

– **Вимкнення українського мовлення та запуски на базі українських медіа російської пропаганди (35).** У грудні 2024 року хакери [атакували](#) низку телеком-провайдерів, що транслюють українські канали, і запустили в ефір російські пропагандистські ролики;

– **Кіберзлочини (100).** Ця категорія є другою за чисельністю порушень прав журналістів та медіа. Наприклад, у лютому 2024 року (про)російські хакери здійснили масштабну кібератаку на низку українських медіа. 18 та 19 лютого було [зафіксовано](#) щонайменше шість атак, внаслідок яких постраждали сайти «[Телеграф](#)», «[Апостроф](#)», LIGA.net, [акаунт «Української правди»](#) в соцмережі X/Twitter, а також телеканали «[Еспreso](#)» та «[Прямий](#)». Зловмисники на зламаних ресурсах розмістили фейкові повідомлення про нібито розгром російськими військами елітних підрозділів ЗСУ під Авдіївкою. Окрім того, DDoS-атак у 2024 році [зазнали](#) запорізький сайт [inform.zp.ua](#), сайти Детектор Медіа, телеканалу FREEDOM, Громадського радіо та інших українських медіа;

– **Закриття медіа внаслідок фінансової та кадрової кризи, спричиненої повномасштабною російською агресією (332).** Наприклад, у 2024 році житомирське «[Крок радіо](#)» і дніпровський медіахолдинг «[Відкритий](#)» припинили свою діяльність через фінансові труднощі, брак кадрів та інші проблеми, що посилювалися з початком повномасштабної російської агресії.

Вбивства, переслідування та інші порушення прав журналістів на тимчасово окупованих Росією територіях

Від початку російської агресії проти України у 2014 році журналісти на тимчасово окупованих територіях опинилися під систематичними репресіями, спрямованими на знищення незалежних медіа та придушення свободи слова. В окупованому Криму, а

згодом і на територіях Донецької та Луганської областей, була запроваджена жорстка цензура, переслідували незалежних журналістів, а контрольовані Кремлем медіа ширили пропаганду. Арешти, тортури, насильницькі зникнення та примусова депортація стали звичними інструментами, якими користувалися окупаційні адміністрації, щоб залякувати працівників медіасфери майже з перших днів окупації.

Після повномасштабного вторгнення Росії у 2022 році репресивні методи значно посилювалися. На територіях, на яких ведуться (велися) бойові дії, або території, що тимчасово окуповані Росією після 24 лютого 2022 року – у Херсонській, Запорізькій, Луганській, Донецькій, Київській, Чернігівській, Сумській, Харківській та Миколаївській областях, – російські силові структури розгорнули широкомасштабні операції з ліквідації незалежних джерел інформації. Журналістів викрадали, примушували до співпраці або змушували залишати територію. Захоплені медійні ресурси перетворювали на рупори кремлівської пропаганди, а доступ до українських та західних новинних ресурсів блокували.

Крим. Після анексії Криму та проведення псевдореферендуму в березні 2014 року російські силовики почали системну роботу з припинення роботи медіа та журналістів. Особливу увагу приділяли кримським татарам, незалежним журналістам та медіа, а також проукраїнським проєктам, які працювали задля покращення зв'язку між Києвом та півостровом. Одним із найпопулярніших та «легітимних», на думку Кремля, способів знищити об'єктивну журналістику на території Криму був і є метод сфабрикованих справ проти журналістів та громадських діячів, які так чи інакше суперечили інформаційній політиці Москви.

Керівниця відділу RSF у Східній Європі та Центральній Азії у своєму коментарі для [матеріалу](#) організації Reporters Without Borders Жанна Кавельє зазначила, що за останнє десятиліття Крим став лабораторією репресій проти незалежної преси, де журналісти стали ціллю окупаційної влади, а тиск на медіа згодом поширився на всі тимчасово окуповані території України. У своїй [статті](#), присвяченій становищу медіа та журналістській діяльності у Криму, Центр прав людини ZMINA подає чимало персональних історій медійників, які намагались працювати і після анексії півострова, але стикались з різноманітними перешкодами з боку окупаційної влади, яка унеможлиблювали сталу діяльність.

Одним із перших кроків стало запровадження обов'язкової перереєстрації всіх медіа відповідно до російського законодавства до 1 січня 2015 року. Цей процес супроводжувався довільними відмовами незалежним медіа, що до 2022 року призвело до зменшення кількості медіа на 90 %.

Українські телеканали та радіостанції були відімкнені та замінені російськими мовниками. Єдина українськомовна газета «Кримська світлиця» була заборонена та закрита. Кримськотатарські медіа також зазнали утисків; зокрема популярний телеканал ATR неодноразово намагався перереєструватися, але отримував безпідставні відмови. У січні 2015 року офіс ATR обшукали озброєні силовики, що призвело до вилучення обладнання та зриву мовлення. Зрештою, канал був змушений переїхати на материкову частину України, втративши можливість трансляції у Криму. Після релокації, вже 2025 року, офіс зазнав руйнувань після удару російської балістичної ракети по Куренівці в Києві.

Незалежних журналістів переслідували, зокрема викрадали, на них нападали проросійські сили. До 2015 року журналісти щонайменше 13 медіаорганізацій зазнали погроз, нападів, допитів або викрадень. У вересні 2017 року українського журналіста Миколу Семену засудили до двох з половиною років умовно за «загрозу територіальній цілісності Російської Федерації» через його публічну опозицію окупації Криму.

Протягом 2022-го та 2023 року Центр прав людини ZMINA зафіксував 162 випадки тиску на журналістів у тимчасово окупованому Криму. Серед репресій –

арешти, обшуки, допити й інші форми переслідувань, спрямовані на придушення незалежної журналістики та свободи слова на півострові. У 2024 році таких [випадків](#) було нараховано щонайменше 30.

У [доповіді](#) ЮНЕСКО, яка присвячена становищу журналістів та медіа в Криму, натрапляємо на чимало пояснень того, як працює репресивна російська машина, яка прагне усіляко знищити будь-які прояви опозиційної думки та об'єктивної журналістики. Зокрема вони наводять лише частину імен журналістів, які наразі перебувають у в'язницях Криму та на території Росії за абсолютно сфабрикованими справами. Подаємо уривок із доповіді: *«Ситуація з безпекою журналістів у тимчасово окупованій Автономній Республіці Крим є критично загрозливою. Сьогодні 14 журналістів, громадських журналістів та блогерів затримані, а деякі з них вже відбувають покарання. А саме: Осман Аріфмеметов, Марлен (Сулейман) Асанов, Асан Ахтемов, Ремзі Бекіров, Олексій Бессарабов, Дмитро Стибліков, Ірина Данилович, Владислав Єсипенко, Тимур Ібрагімов, Сервер Мустафасєв, Сейран Салієв, Амет Сулейманов, Руслан Сулейманов, Рустем Шейгалієв. Більшості з них висунуті звинувачення у нібито тероризмі, хоча вони не вчиняли і не планували жодних насильницьких дій».*

Райони Донецчини та Луганщини, що потрапили під окупацію до 2022 року.

Ситуацію на територіях Донецької та Луганської областей важко назвати відмінною від того, що відбувалось у Криму від початку окупації у 2014 році. Майже одразу окупанти намагались інформаційно відрізати ці території від України. Кульмінація цього [відбулась](#) 2014 року, коли окупанти знищили телевежу на горі Карачун. Після цього значна північна частина Донецької області залишилася без українського ефірного мовлення. Паралельно з подіями на території півострова країна-агресорка здійснювала гібридну агресію і на сході України.

Якщо спробувати окреслити медіаландшафт на цих територіях, то бачимо схожу тактику, коли російські сили одними з перших атакували українські медіа, теле- та радіостанції, а також майже одразу після їх захоплення налаштовували їх на російське мовлення. Краще розуміння становища медіа в ОРДЛО дає [дослідження](#), яке провела ГО «Детектор медіа» у співпраці з Центром інформаційної стійкості, де проаналізовано дії окупаційної влади після захоплення територій, а також підходи до формування вигідного інформаційного простору. У тексті можемо натрапити на згадки про системний підхід до створення медіахолдингів, які б дали можливість централізувати усі медіа в регіонах, а також повністю контролювати інформаційне середовище та протидіяти проникненню новин з підконтрольної Україні території.

Щодо становища журналістів, то методи боротьби з ними були і є майже незмінними. Починаючи з 2014 року, їх піддають системним репресіям, арештам за сфабрикованими звинуваченнями, а також вони зазнають фізичних та психологічних катувань, перебуваючи в ув'язненні. Інститут масової інформації [надав](#) список із щонайменше 112 журналістами, які від 2014 року побували, перебувають або померли у полоні. Також [відомо](#) про українського кореспондента американської служби «Радіо Вільна Європа / Радіо Свобода» (RFE/RL) Станіслава Асєєва, який відмовився співпрацювати з прокремлівськими медіа і якого викрадено в Донецьку у 2017 році. Його звинуватили у «шпигунстві», незаконно утримували та піддавали тортурам майже два роки. У 2019 році Асєєва звільнили в межах обміну полоненими. У січні 2024 року український суд остаточно засудив його ката, колишнього керівника незаконної в'язниці «Ізоляція» в Донецьку Дениса Куліковського, до 15 років позбавлення волі.

Території, які потрапили під окупацію після початку повномасштабного вторгнення. Із початком наступу на нові території в лютому 2022 року росіяни майже одразу почали застосовувати методи, які були роками відпрацьовані в Криму та ОРДЛО.

У Маріуполі, одразу після його окупації у травні-червні 2022 року, росіяни почали активно [створювати](#) телеканали, щоб поширювати російську пропаганду та дезінформацію: «Новий Маріуполь» та «Маріуполь 24 – Перший звільнений». Центр інформаційної стійкості також пропонує [список](#) осіб, які причетні до підтримки «реформування медіаландшафту» на окупованих українських територіях, а також їх підозрюють у співпраці з окупаційною владою та, ймовірно, вони можуть бути причетні до організації репресій проти українських журналістів.

Відомо про чимало випадків систематичних катувань, викрадень, розстрілів журналістів майже у кожному районі, який був окупований після 24 лютого 2022 року. Примітно, що дії із формування інформаційної ізоляції починались майже одразу після захоплення нових територій. До прикладу, 04.03.2022 Російські окупанти після вторгнення в Україну [знеструмили](#) передавачі Радіо Крим.Реалії, що здійснювало радіомовлення з вежі в селі Чонгар Херсонської області.

Олег Батурін – журналіст із Херсонщини, якого [затримали](#) російські війська і який перебував у полоні від 12 до 20 березня 2022 року. Умови утримання були жахливими, адже журналіст сидів у темному, холодному підвалі, де, окрім самих умов перебування, він також зазнавав постійних тортур. Сам журналіст розповідає про щонайменше 4 зламані ребра, а також постійні психологічні тортури.

10 жовтня 2024 року стало [відомо](#) про смерть журналістки Вікторії Рощиної, яка зникла після поїздки на окуповані РФ території України. Після 3 серпня 2023 року вона перестала виходити на зв'язок, а згодом з'явилась інформація про її смерть. За [повідомленнями](#) медійників, смерть могла настати із двох причин: умисне вбивство або ж внаслідок жорстокого поводження та тортур. Загинула журналістка якраз перед обміном, який мав невдовзі відбутись. Розслідування журналістів «Слідство.Інфо», [опубліковане](#) 3 березня 2025 року, підтвердило інформацію про неналежні умови утримання Вікторії Рощиної у російському полоні та тортури.

Ще одна показова [історія](#) ставлення росіян до професійних українських журналістів, це розповідь про журналістку Ірину Левченко. Вона була відомою журналісткою у Мелітополі та Запоріжжі. Повідомляють, що журналістку разом із чоловіком Олександром затримали на початку травня 2023 року без жодних звинувачень чи пояснень. Наразі доля Ірининого чоловіка не відома, а сама вона перебуває у [полоні](#) в одній із катівень окупованого Мелітополя. Прикметно те, що жінка вже деякий час не працювала журналісткою, проте через колабораціонізм представників місцевої адміністрації окупантам стали відомі чимало імен громадських активістів та журналістів, які працювали на території Запорізької та інших областей. Відповідно, окупанти прагнули усіляко знищити цих людей, аби не допустити відновлення чи продовження їхньої діяльності.

Відомо також і про історії медійників із Київської області. Під час боїв на території Київщини чимало журналістів активно працювали в місцях, де безпосередньо відбувались бойові дії. Трагічною є [історія](#) фотожурналіста Макса Левіна. У квітні 2022 року після тривалих пошуків поліція на Київщині виявила тіло загиблого фотографа та документаліста Макса Левіна, якого вбили російські військові. 13 березня він разом із військовослужбовцем та колишнім фотографом Олексієм Чернишовим вирушив у Гуту Межигірську, щоб зафіксувати наслідки російської агресії. Вони залишили авто та попрямували в бік села Мощун, після чого зв'язок із ними обірвався. Вишгородська окружна прокуратура, яка розслідує цей злочин як порушення законів і звичаїв війни, повідомила, що Левіна вбили двома пострілами зі стрілецької зброї.

Це лише мала частина трагічних історій, які свідчать про те, що українські медійники, попри серйозні загрози їхньому життю, систематичні репресії окупантів та інші небезпеки, й далі працюють, щоб висвітлювати події, які супроводжують цю війну. На жаль, багато з них або були закатовані окупантами, або перебувають у полоні без можливості доступу до них лікарів, правозахисників чи представників України.

Динаміка порушень свободи слова в Україні

В Україні віддавна трапляються випадки залякування, нападів та інших форм тиску на журналістів. Актуальною залишається і проблема неефективних або затяжних розслідувань, що часто не приводять до справедливих вироків.

Інститут масової інформації (ІМІ) у своєму [річному звіті за 2024 рік](#) зафіксував 268 випадків порушень свободи слова в Україні, 113 з яких скоїла Україна, а 155 – Росія. Ці цифри значно вищі, ніж у 2023 році.

Джерело: ІМІ

Прощу виправити на картинці: 1. Поміж 2012 і 2024 має бути тире без пробілів; 2. Біля першого вишневого прямокутника має бути - злочини, які скоїла Росія

Для порівняння: 2023 року ІМІ нарахував 150 порушень, серед яких 83 порушення скоїла українська сторона, а 67 – російська. Про російські злочини йшлося у попередньому розділі, а тепер зосередьмося на порушеннях діяльності журналістів в Україні.

Упродовж 2024 року в Україні зафіксовано 113 порушень свободи слова, за даними експертів ІМІ, відповідальність несуть саме українські громадяни. Цей показник перевищує [минулорічний](#) (83 порушення) та свідчить про збереження відчутних внутрішніх викликів у сфері захисту журналістських прав. У [2022](#) році було зафіксовано 97 таких порушень.

Найчастішими формами утисків журналістів з боку українських громадян у 2024 році були такі:

– **Кібератаки (23 випадки).** У 2024 році кібератаки виявилися найчисельнішою формою утиску медіа та журналістів, що свідчить про необхідність та актуальність підвищити рівень цифрової грамотності журналістів (рекомендації Незалежної медійної ради щодо цифрової безпеки журналістів доступні за [посиланням](#)). Зважаючи на технічні труднощі, зазвичай важко встановити, хто саме стоїть за тією чи іншою кібератакою. Однак деякі журналісти та медіа припускають, що з огляду на їхню професійну та розслідувальну діяльність за деякими

кібератаками могла стояти українська сторона. До прикладу, у вересні 2024 року сайт агенції журналістських розслідувань «[Слідство.Інфо](#)» зазнав DDoS-атаки через годину після публікації розслідування про кошовне майно міністра аграрної політики Віталія Ковалю – за інформацією компанії, що опікується безпекою сайту, DDoS-атака була пов'язана саме з публікацією матеріалу про Віталія Ковалю. У лютому 2024 року журналіст проєкту Радіо Свобода «Схеми» [Георгій Шабасєв](#) повідомив, що зловмисники намагались отримати доступ до його акаунту в телеграмі і їм вдалося перехопити есемену, що надійшла на його номер телефону. Шабасєв пов'язує це зі своєю журналістською діяльністю, мовляв, порушники (можливо, спецслужби) хотіли дізнатися про теперішні розслідування «Схеми», отримати інформацію про джерела медіа тощо;

– **Перешкоджання законній журналістській діяльності (21).** Наприклад, у Дніпрі обласна військова адміністрація без додаткових пояснень [заборонила](#) журналістам знімати наслідки російського обстрілу по місту 21 листопада 2024 року. Того ж місяця охоронець житлового комплексу Jack House у Києві [не впустив](#) журналістку Катерину Малофееву та кореспондента агенції Sipa Дмитра Ковальчука до місця російської атаки безпілотною на цей ЖК. 17 жовтня 2024 року Дніпровський районний суд Києва [заборонив](#) журналістці Watchers.Media Аліні Кондратенко здійснювати фотозйомку обвинувачених та їхніх адвокатів під час відкритого судового засідання;

– **Непрямий тиск (19).** У жовтні 2024 року «Українська правда» оприлюднила [заяву](#) про системний тиск з боку Офісу Президента на редакцію та окремих журналістів. Редакція бачить загрозу своїй журналістській діяльності у блокуванні спікерів від влади щодо спілкування з журналістами «Української правди» та участі в заходах УП, тиск на бізнес, щоб зупинити рекламну співпрацю з «Українською правдою» і відверто емоційні висловлювання президента Володимира Зеленського до журналіста УП Романа Кравця. Журналіст-розслідувач [Юрій Ніколов](#) повідомив про випадок тиску й залякування у січні 2024 року, коли група невідомих осіб намагалася увірватися до його квартири: вони грюкали у двері та вимагали, аби він йшов служити, а також обклеїли двері різними папірцями. Серед інших гучних історій тиску на українські медіа та журналістів 2024 року були відеознімання, прослуховування та стеження Служби безпеки України за командою [Bihus.Info](#), а також спроби вилучити [Суспільне](#) з вечірніх слотів телемарафону;

– **Обмеження доступу до публічної інформації (18).** Наприклад, попри численні запити протягом 2024 року, запорізьке держпідприємство «Місцеві дороги Запорізької області» [не надавало](#) журналістам Запорізького центру розслідувань інформації про вартість підземних шкіл. Запорізька міська рада [відмовилася](#) надавати інформацію про стан недобудов у місті журналістці видання 061.ua Ельмірі Шагабудтдиновій. Служба відновлення та розвитку інфраструктури Полтавщини [не відповіла](#) газеті «Полтавська думка» на їхній запит від серпня 2024 року й не пояснила причин такого рішення;

– **Цензура (щонайменше 3).** ІМІ також повідомив [щонайменше про 3](#) випадки цензури у 2024 році. Наприклад, за деякими [даними](#) журналіст Олексій Мацука, якого пов'язують з Офісом Президента, за час перебування генеральним директором інформаційного агентства «Укрінформ» запровадив цензуру та «темники» (неформальні вказівки щодо висвітлення матеріалів, бажаних і небажаних спікерів), а також намагався реформувати структуру агенції так, щоб головні посади

обіймали потрібні люди. Кореспондент «Укрінформу» [Юрій Стригун](#), який 30 травня 2024 року публічно підтвердив факт розсилання «темників», наступного ж дня отримав повістку з'явитися до військкомату за місцем прописки, щоб оновити дані (повістка прийшла за місцем роботи до київського офісу «Укрінформу»). В іншій історії Слідство.Інфо [заявило](#), що з їхнього матеріалу про фортифікації на Харківщині військові просили забрати згадки про проблеми з відсутніми чи незакінченими укріпленнями.

Згадані вище зловживання здійснювали [переважно](#) приватні особи, представники місцевої влади, правоохоронці, центральні й виконавчі органи, а також судова влада. Географічно найбільше порушень траплялося в Києві та Київській області (39 випадків), далі – Полтавщина (13), Кіровоградщина (10), Одещина та Запоріжжя (по 6), Волинь, Дніпропетровщина та Херсонщина (по 5).

Якщо говорити про судові розгляди справ, що пов'язані зі злочинами проти журналістів, за [даними ІМІ](#), упродовж 2024 року суди першої інстанції розглянули 11 таких справ і в більшості випадків (10 із 11) ухвалили обвинувальні вироки. Такий показник (91 % обвинувальних вироків) свідчить про достатній рівень доказів, попри те, що частина проваджень відбувалася у спрощеному порядку. Найчастіше суди застосовували Статтю 171 ККУ (перешкоджання журналістській діяльності): за нею винесено 6 обвинувальних вироків і 1 виправдувальний. В інших кримінальних епізодах фігурувала стаття 347-1 (умисне знищення або пошкодження майна журналіста) – 1 випадок; і стаття 345-1 (погроза чи насильство щодо журналіста) – 3 випадки.

Верховний Суд також [ухвалив](#) чотири рішення, що стосувалися справ журналістів. В одній підтверджено провину, у двох виправдано підсудних, а ще одну повернуто на повторний розгляд до апеляційної інстанції.

Водночас показовим є те, що, попри окремі кримінальні провадження за фактами нападів чи перешкоджання журналістам, розслідування часто затягують, а покарання злочинців обмежують умовними термінами або мізерними штрафами. Як [зазначають](#) в ІМІ, переважна частина покарань, винесених у 2024 році, не є суворою: зазвичай ідеться про умовні терміни або штрафи (від 850 гривень). Така «м'якість» може свідчити про потребу переглянути підходи до правосуддя у справах, що стосуються захисту журналістів. Винятком є тяжкі злочини – наприклад, у справі про підпал автомобіля журналістки «Радіо Свобода» винному призначено шість років позбавлення волі (частина 2 статті 347-1 ККУ).

Ще однією головною проблемою у розслідуванні злочинів проти журналістів є те, що правоохоронні органи зосереджуються насамперед на [встановленні](#) офіційного статусу журналіста, а не на аналізуванні його реальної професійної діяльності. Це призводить до ситуації, коли визначальним чинником для кваліфікації справи за «журналістськими статтями» стає наявність журналістського посвідчення, а не сам факт збирання, створення чи поширення суспільно значущої інформації. Це важливий аспект, бо метою підвищеного захисту журналістів у кримінальному законодавстві є не надання їм особливих привілеїв, а захист свободи інформації (відтак саме журналістської діяльності) як суспільної цінності. Тому оцінювати правопорушення важливо не з погляду формального статусу постраждалої особи (є статус журналіста чи ні), а зважаючи на те, чи здійснювала особа діяльність, пов'язану з поширенням інформації для широкого загалу через медіа чи інтернет. Такий підхід посилив би захист громадянської журналістики, коли незалежні громадські діячі без офіційного статусу викривають порушення прав людини та стикаються з переслідуванням.

Окрім посвідчення журналіста, в окремих випадках українські суди [оцінюють](#) законність дій та можливості захисту журналістів крізь призму наявності чи відсутності в них редакційного завдання, а також змісту поставлених перед ними завдань. Такий підхід необґрунтовано обмежує права журналістів, оскільки вивичує редакційні

завдання над нормами законодавства України. Жоден нормативно-правовий акт України не вимагає від журналіста обов'язкової наявності редакційного завдання чи дотримання чітких меж, визначених у ньому. Крім того, суспільно вагомі події зазвичай не відбуваються за заздалегідь затвердженим планом або графіком редакції, тож наявність чи відсутність редакційного завдання не повинна впливати на оцінку правомірності дій журналіста під час виконання його професійних обов'язків.

Отже, судові рішення, які визнають дії журналіста незаконними тільки через відсутність редакційного завдання або нібито перевищення його меж, суперечать вимогам Статті 10 Європейської конвенції з прав людини та Статті 34 Конституції України, які захищають право на свободу вираження поглядів. Адже будь-які обмеження свободи слова, зокрема професійної журналістської діяльності, можуть бути запроваджені лише на підставі чітких норм закону.

Щоб зарадити ситуації, [варто](#) створити прозорий механізм моніторингу, аби оцінювати, наскільки ефективно просуються розслідування вбивств і порушень прав журналістів, і чи не відбуваються зловживання чи бездіяльність у процесі слідства. Також рекомендують активніше ініціювати експертні обговорення і заходи та брати участь в них, щоб нагадувати про важливість захищати журналістів і дотримуватись свободи слова в Україні.

Акредитація під час війни

Акредитація – це механізм спрощення взаємодії журналіста та суб'єкта владних повноважень, а в певних випадках – можливість для журналіста законно працювати на певному майданчику або в конкретній зоні, доступ до яких потрібно погоджувати з суб'єктами владних повноважень. Загальний алгоритм акредитації в Україні регулює [Стаття 26 Закону України «Про інформацію»](#), де зазначено, що суб'єкти владних повноважень можуть акредитувати представників медіа задля створення сприятливих умов для здійснення журналістами професійної діяльності. Тож мета акредитації полягає у створенні сприятливих умов для роботи журналістів, а не у дозвільній системі чи запровадженні додаткових обмежень або звуженні їхніх прав.

Проте в умовах воєнного стану ситуація суттєво ускладнилася: відповідно до [Статті 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану»](#), окремі конституційні права та свободи (включно з правами медіа) можуть зазнавати обмежень чи посилено регулюватися. Це спричинено необхідністю запровадити низку заходів безпеки, продиктовані військовими реаліями. Нормативну форму такі обмеження та додаткові процедури отримали в [наказі Головнокомандувача Збройних Сил України від 3 березня 2022 року № 73](#), який упродовж останніх трьох років кілька разів змінювали та доповнювали.

Додаток 3 до наказу № 73 визначає порядок акредитації представників медіа на час воєнного стану, правила роботи в районі бойових дій, алгоритм взаємодії зі Збройними Силами України та іншими складовими сил оборони.

У лютому 2023 року наказ № 73 [зазнав](#) змін. Було запроваджено низку обмежень: акредитацію видавали лише на термін до 6 місяців, а територію бойових дій поділили на три зони – зелену, жовту та червону. Таке зонування викликало обурення воєнних кореспондентів, які [заявляли](#), що доступ до передової фактично монополізували «виняткові журналісти з переліку обраних медіа», тоді як інші не мали змоги працювати на «найгарячіших» ділянках фронту. Скарги стосувалися і довгої процедури отримання акредитації від Генштабу ЗСУ, коли журналістам з незрозумілих причин доводилося [місяцями](#) чекати відповіді.

На початку 2024 року наказ № 73 знову був суттєво доопрацьований. Зміни [затвердили](#) наказом № 51 від 3 лютого 2024 року. Відповідно до оновлених положень, порядок акредитації став чіткішим і набув важливих [нововведень](#):

- Тривалість акредитації збільшено від 6 місяців до 12 місяців;
- Додано можливість отримати акредитацію для блогерів, які зареєструвалися як суб'єкти у сфері онлайн-медіа відповідно до Закону України «Про медіа»;
- Переглянуто перелік інформації, розголошувати яку заборонено з міркувань безпеки: із попередніх 24 пунктів залишили 18 пунктів, сформульованих конкретніше та з урахуванням реалій бойових дій;
- Вдосконалено також опис зонування, тобто поділ територій, на яких акредитовані представники медіа можуть працювати з певними особливостями. Раніше про червону, жовту та зелену зони говорили доволі абстрактно, і це давало простір для довільного трактування. Тепер же з'явився докладніший опис. У червоній зоні відтепер дозволена робота окремим акредитованим представникам медіа, але як виняток і тільки в супроводі відповідних посадових осіб. Та журналісти зобов'язані надати для перевірки зібрані в червоній зоні фото- та відеоматеріали, щоб переконатися у відсутності в них критично важливої чи забороненої для публікації інформації. Жовта зона теж стала доступнішою, бо журналісти можуть працювати у відкритих місцях без супроводу офіцера зі зв'язків із громадськістю, якщо їхній маршрут погоджений із командуванням;
- Щоб уникнути зловживань, також було вилучено пункт, який давав військовим право негайно припинити роботу представника медіа через потенційну загрозу його життю та здоров'ю. За деякими повідомленнями, цей пункт іноді [використовували](#) як привід уникнути небажаних медіа. Тепер же чітко вказано, що командири не несуть відповідальності за безпеку і страхування журналіста – це справа редакції, яка його направила. Однак в умовах активних бойових дій ніхто не скасовує можливості загального попередження про небезпеку і, за потреби, термінову евакуацію медійників із району обстрілів.

Поточна редакція наказу № 73 хоч і залишається компромісною, але все ж таки прямує у бік більшої відкритості й [лібералізації](#) для медіа. З кожним новим доопрацюванням [розв'язують](#) невідомі раніше питання, узгоджують спільні правила гри. Однак остаточний баланс між безпекою і свободою журналістської діяльності формуватиметься далі – що ближче до лінії фронту, то жорсткішими будуть вимоги щодо нерозголошення інформації та міцнішою мусить бути взаємна довіра між журналістами та військовими.

[Журналісти на фронті: як мобілізація та воєнні дії змінюють українську медіасферу](#)

В умовах повномасштабної війни суттєво збільшується потреба в особовому складі Збройних Сил України, і журналісти, як усі громадяни призовного віку, потрапляють під мобілізацію. За результатами [опитувань](#) Інституту масової інформації, мобілізація – друга найпоширеніша причина, через яку редакції втрачають працівників після початку повномасштабного вторгнення РФ.

Втрата журналістів через призов посилює кадровий дефіцит у редакціях, [особливо](#) регіональних та прифронтових. Менша кількість авторів і кореспондентів означає більш обмежений пул тем і меншу глибину аналітики. Мобілізація окремих фахівців-журналістів також може означати, що нішеві чи розслідувальні напрями, зокрема розслідування випадків корупції чи висвітлення військових злочинів Росії, залишаться без експертів. Це послаблює медіасистему саме тоді, коли суспільство має особливо великий запит на якісну інформацію.

Питання надання бронювання журналістам та відтермінування від призову в ЗСУ викликає [дискусії](#). Спеціальних механізмів бронювання або отримання

відтермінування для військовозобов'язаних журналістів ані органи виконавчої влади та місцевого самоврядування, ані законодавець [досі](#) не розробили. Бронювання журналістів регулює загальна для всіх компаній процедура.

[Стаття 25](#) Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» закріплює можливість бронювати військовозобов'язаних працівників органів державної влади та органів місцевого самоврядування, а також працівників, директорів, кінцевих бенефіціарів підприємств, установ та організацій, що мають статус критично важливих.

Порядок, організація та критерії здійснення бронювання затверджено [постановою Кабінету Міністрів України від 27 січня 2023 року № 76](#) «Деякі питання реалізації положень Закону України “Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію” щодо бронювання військовозобов'язаних на період мобілізації та на воєнний час», що зі змінами та доповненнями діє й сьогодні. Визначення підприємства, компанії чи медіа критично важливими для функціонування економіки та забезпечення життєдіяльності населення в особливий період здійснюють за сімома критеріями:

1. **Сплачені податки** – понад 1,5 мільйона євро за звітний рік;
2. **Надходження в іноземній валюті** – понад 32 мільйони євро за рік;
3. **Стратегічне значення** – входить до переліку об'єктів, важливих для економіки та безпеки держави;
4. **Значення для галузі чи громади** – визначають профільні державні органи або місцева влада;
5. **Відсутність заборгованості зі сплати ЄСВ** – підтверджується довідкою від органів контролю;
6. **Рівень зарплат** – середня зарплата на підприємстві не нижча за середню у регіоні за IV квартал 2021 року;
7. **Резидентство в Дія Сіті** – підприємство чи установа мають бути зареєстровані у спеціальному правовому режимі.

Щоб отримати статус критично важливої організації, лінійні аудіовізуальні медіа, які здійснюють ефірне наземне багатоканальне (цифрове) телевізійне мовлення з використанням радіочастотного ресурсу, програмне наповнення якого складається переважно з інформаційних та/або інформаційно-аналітичних передач, або які залучені до системи оповіщення, та їхні афілійовані особи, повинні відповідати **щонайменше двом** згаданим вище критеріям.

Усі інші типи медіа повинні відповідати **щонайменше трьом критеріям** для бронювання своїх працівників.

Визначення підприємства критично важливим для функціонування економіки та забезпечення життєдіяльності населення в особливий період здійснює центральний орган виконавчої влади, інший державний орган, орган державного управління, юрисдикція якого поширюється на всю територію України, за відповідною сферою управління та галуззю національної економіки або обласною, Київською та Севастопольською міськими держадміністраціями, або обласною, Київською та Севастопольською міськими військовими / військово-цивільними адміністраціями (у разі їх утворення) на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці.

Попри наявну загальну процедуру бронювання, якою можуть за певних умов скористатися медіа, українські ОГС продовжують [звертати](#) увагу на проблеми в редакціях через мобілізацію журналістів, а Національна спілка журналістів України [закликає](#) створити спеціальну законодавчо закріплену процедуру отримання відтермінування для військовозобов'язаних журналістів, які, попри війну та всі складні обставини, продовжують виконувати свої професійні функції та доносити до населення важливу інформацію.

Підсумовуючи, мобілізація журналістів становить значний виклик для медіасередовища в Україні. З одного боку, журналісти, як і всі громадяни, повинні

виконувати свій конституційний обов'язок захисту держави. З іншого – держава потребує кваліфікованих медійників, здатних оперативно та правдиво висвітлювати події, протидіяти дезінформації та забезпечувати громадський контроль. Питання про запровадження для журналістів спеціальної процедури надання бронювання або відтермінування від призову залишається дискусійним: його остаточне розв'язання має враховувати і оборонні, і інформаційні інтереси країни.

Психологічна безпека медійників в умовах війни

Якщо говорити про ментальну та психологічну безпеку, то важливо згадати, що українські журналісти працюють у важких інтенсивних умовах постійного інформаційного потоку, який пришвидшився від початку повномасштабного вторгнення. Необхідність [швидко](#) реагувати на події, оперативно готувати репортажі й перевіряти величезні обсяги даних стає джерелом хронічної втоми. У багатьох редакціях діє принцип «завжди на зв'язку», через що журналісти не мають чіткого розмежування між робочим і особистим часом. Це ускладнює відновлення сил.

Постійне перебування в середовищі негативних новин – поранення, руйнування, загибель цивільних і військових – безпосередньо впливає на емоційний стан. Журналісти та кореспонденти, які висвітлюють воєнні події, змушені регулярно стикатися з деталями жорстокості й насильства.

Мобілізація в ЗСУ значної частини колег посилює кадровий дефіцит у редакціях, тож навантаження на тих, хто залишився, тільки зростає.

За [даними](#) Daily Humanity, 90 % українських медійників мають психологічне виснаження. Майже 90 % респондентів говорять про те, що вони пережили травматичну подію. Понад 50 % журналістів мають симптоми ПТСР.

Водночас не всі українські медіа мають сталі програми психологічної допомоги або профілактики вигорання. Піклування про ментальне здоров'я часто перекладають на самих журналістів, які не завжди наважуються розповідати про свій емоційний стан.

МОЗ України надає певні [рекомендації](#), щоб запобігти вигоранню на роботі, які можуть виконувати і працівники (зокрема журналісти), і роботодавці.

Водночас в Україні реалізують різні програми психологічної підтримки українців загалом, і журналістів зокрема. Контакти психологічної підтримки можна знайти на [офіційному сайті МОЗ](#). Окрім того, огляд програм психологічної підтримки українським журналістам доступний на [сайті GFMD](#).

Страхування журналістів

Питання страхування журналістів порушували з перших днів повномасштабного вторгнення, утім на практиці стикнулися з небажанням страхових компаній створювати відповідні пакети. Саме тому низка громадських організацій створила Міжнародний фонд страхування журналістів, який отримав фінансування донорських організацій на покриття виїздів медійників у гарячі точки. Суцільно було покрито понад 1000 виїздів і завдяки страхуванню створювали якісні матеріали про життя у прифронтових територіях, евакуацію та злочини росіян. Водночас зусиллями профільних комітетів Парламенту було пролобійовано й ухвалено [законопроект](#) № 11153 щодо страхування журналістів, що дасть медіа змогу офіційно страхувати своїх працівників під час роботи в зоні бойових дій чи в окупації за рахунок власних чи інших коштів, зокрема грантових.

ІСТОТНІ ПИТАННЯ ПОЛІТИКИ

1. Відсутність ефективної моделі державної фінансової підтримки локальних та нішевих медіа в умовах війни й повоєнного відновлення

Повномасштабна війна радикально оголила слабкі місця української медіасистеми, зокрема це відсутність дієвої моделі державної фінансової підтримки для локальних, регіональних, нішевих і друкованих медіа. Йдеться про редакції, які часто є єдиним джерелом перевіреної інформації та аналітики для своїх громад, проте залишаються поза фокусом державної політики. Брак ефективної системи фінансування унеможливорює стабільне функціонування таких медіа під час війни та у фазі післявоєнного відновлення.

За [даними](#) Інституту масової інформації (ІМІ), на лютий 2025 року 329 українських медіа припинили діяльність. Основні причини – фінансове виснаження, зменшення рекламного ринку, мобілізація персоналу та наслідки окупації. За результатами [дослідження](#) Громадянської мережі ОПОРА «Медіаспоживання українців: третій рік повномасштабної війни» (2024), рівень довіри до всіх джерел інформації знизився порівняно з попередніми роками. Це вказує на кризу довіри, яку посилює ослаблення локальних і регіональних медійних екосистем на тлі зростання ролі соцмереж і месенджерів як джерел інформації, часто анонімної та неперевіреної.

Онлайнкові редакції у регіонах функціонують із мінімальними командами. Дослідження Media Development Foundation (MDF) [засвідчило](#), що протягом року з редакцій звільнився кожен четвертий працівник (24 %), а для більшості таких медіа грантова допомога стала першим досвідом зовнішнього фінансування. За даними ІМІ, відсутність фінансової подушки, резервних джерел енергії та базових навичок фінансового планування або юридичного супроводу значно обмежують стійкість нішевих і локальних медіа. У багатьох із них відсутні будь-які перспективи тривалого існування без довготривалої системної підтримки. Особливо вразливими залишаються редакції на деокупованих територіях, де немає регіональних програм допомоги медіа або таких компонентів у місцевих бюджетах.

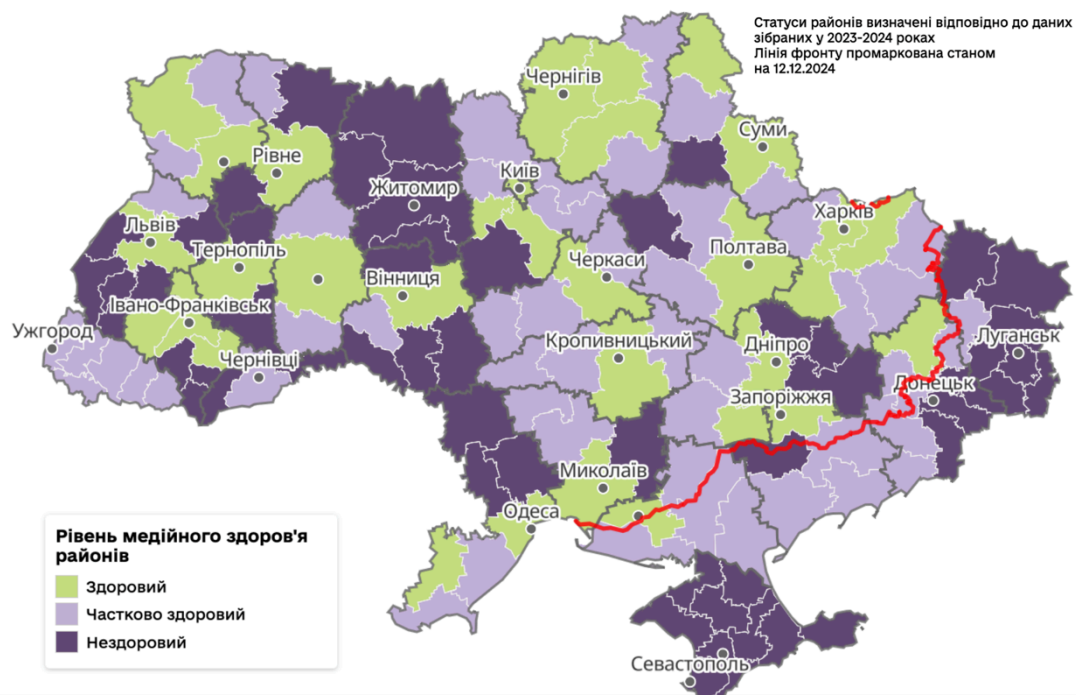
Друковані медіа, на перший погляд, є незначним гравцем на медіаринку в загальнодержавному вимірі: за даними [опитування](#) Internews-USAID, восени 2024 року менше 5 % українців отримували інформацію із друкованої преси. Водночас у деокупованих і прифронтових громадах залишилися тільки поодинокі видання, що виконують критично важливу функцію інформування населення, але не мають ресурсів для друку, дистрибуції чи оплати праці. Згідно з [дослідженням](#) Національної спілки журналістів України (НСЖУ), у кожній четвертій редакції місцевих газет працює лише одна-дві особи; редакції не мають резервного електроживлення, заощаджень і цифрових навичок, а більшість редакцій вперше отримала грантову підтримку саме під час війни. У багатьох випадках йдеться про втрату основного складу колективу або припинення друку з переходом в онлайнний формат. Фінансові труднощі посилюються логістичними бар'єрами – зруйнованими шляхами доставляння газет, зменшеними тиражами та обмеженим доступом до читачів.

Телерадіомовники в низці громад, окрім перебоїв у поширенні сигналу через російські [обстріли інфраструктури](#) компаній, що забезпечують трансляцію, стикаються і з браком фінансування. Відповідно до [звіту регулятора](#) – Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення – 2024 року було анульовано 38 ліцензій на мовлення телерадіокомпаній, переважно відмовлялися з власної ініціативи через погіршення фінансових, технічних можливостей і втрату більшості професійних кадрів, що унеможливило мовлення. Частина мовників скаржилася на неможливість відновити мовлення через активні бойові дії. У низці громад мовники не мають коштів, щоб

оплатити послуги з розповсюдження сигналу, тому неможливо відновити ефірне мовлення навіть після ремонту передавального обладнання.

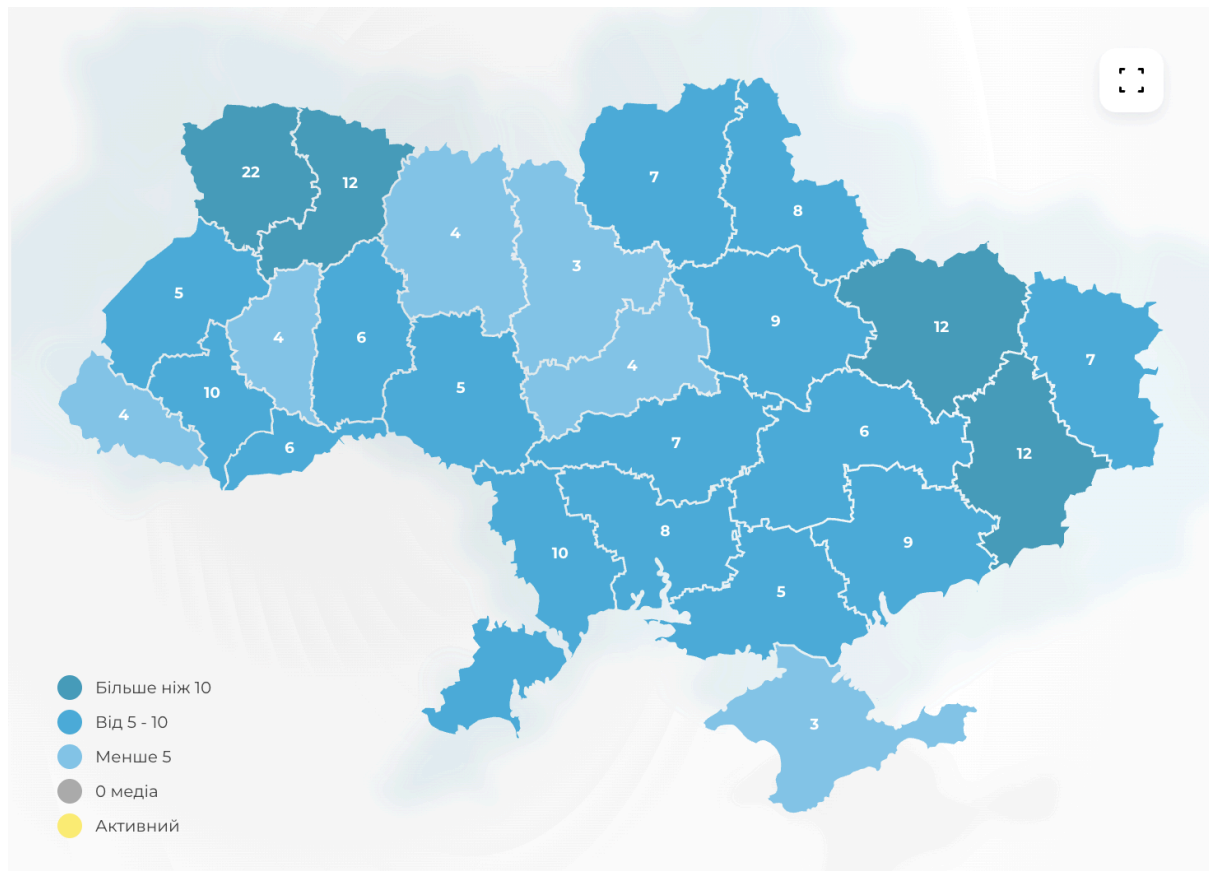
Явище **новинних пустель** – територій, де локальні медіа майже не функціонують або не здатні забезпечити належне інформування населення – набуває особливої ваги для України в умовах повномасштабної війни, що триває з 2022 року. [Дослідження](#) MDF «Новинні пустелі в Україні 2.0» засвідчило, що в Україні існують райони (території), які можна класифікувати як «новинні пустелі» – тобто місця, де місцева журналістика або майже відсутня, або недостатньо розвинена, щоб забезпечити критичні інформаційні потреби громади. Серед 138 проаналізованих адміністративних районів (плюс Київ і Севастополь) лише приблизно 23 % відповідають критерію «інформаційно здорових» – тобто мають два або більше незалежні локальні медіа, як це визначено в дослідженні. Суттєва частина територій віднесена до категорій «частково здорові» або «нездорові», де відсутні локальні незалежні медіа або покриття забезпечує лише одне зовнішнє виданням. Причинами такого стану є низка чинників: віддаленість від обласних центрів і транспортних вузлів, слабка економічна привабливість для медіа (невеликий рекламний ринок, відтік кадрів), демографічні виклики (малі громади, виїзд молоді), а також наслідки війни – закриття редакцій або зниження їх ресурсів. Таким чином, на цих територіях створюється інформаційна вразливість: місцева громада має обмежений або односторонній доступ до новин і локального контексту, що може підривати місцеву демократію, підзвітність влади та стійкість медіаландшафту.

Прожу поставити кому після слова “даних” + тире без пробілів між 2023 і 2024 + після слова “роках” ставимо крапку + Лінія фронту помаркована на 12.12.2024

Райони України за рівнем медійного здоров'я. **Здорові** мають два та більше незалежні локальні медіа, **частково здорові** мають одне незалежне локальне медіа або покриті двома локальними медіа із сусідніх районів, а **нездорові** – локальні незалежні медіа відсутні або ж район покриває лише одне медіа із сусіднього району. Джерело: [MDF](#).

Цю ж тенденцію демонструє і «[Мапа рекомендованих медіа](#)» від ІМІ та ГО «Детектор медіа» (ДМ). На 2025 рік вона охоплює 188 регіональних онлайн-видань, телеканалів та радіостанцій, проте в різних регіонах України суттєво відрізняється кількість якісних медіа: від 3 до 22 на область.

Регіональні медіа на «Мапі рекомендованих медіа» ІМІ та ДМ. Джерело: [ДМ](#).

Нішеві видання – незалежні онлайн-проекти, які спеціалізуються на аналітиці, розслідуваннях, тематиці культури, свободи слова, прав людини, гендеру, екології або воєнних подій – опинилися серед найбільш уразливих у нинішній фазі війни. Журналістські розслідувальні ініціативи – такі як [Bihus.Info](#) чи «[Слідство.Інфо](#)» – і далі відіграють значну суспільну роль, але їхня діяльність супроводжується ризиками безпеки, політичним тиском і нестачею коштів. Нішеві видання про гендер (як «[Divoche.Media](#)»), видання про свободу слова (як «[Детектор медіа](#)») або освітні (як онлайн-медіа «[НУШ](#)») часто працюють у форматі невеликих команд або навіть окремих редакторських ініціатив, що надзвичайно їх узалежнює від людського ресурсу та нестабільного фінансування. Як і для інших онлайн-медіа, головними викликами для таких редакцій є масовий відтік кадрів, фінансова нестабільність і нерівні конкурентні умови на цифровому ринку в умовах засилля анонімних телеграм-каналів. На відміну від великих комерційних видань, нішеві редакції не мають фінансової подушки для утримання кадрів, техніки чи просування контенту в періоди зменшення грантового фінансування. Відсутність моделі державної фінансової підтримки таких незалежних ініціатив ставить під загрозу їхнє існування, а з ним і тематичне різноманіття українського інформаційного простору.

Корінь проблеми полягає у хронічній фінансовій нестабільності українських місцевих та нішевих медіа, яка загострилася під час війни. Саме брак ресурсів став спусковим механізмом для всіх інших кризових явищ – скорочення кадрів, втрати

технічної бази, згорання місцевого мовлення, зниження якості контенту та зниження довіри аудиторії. Криза фінансування призводить до зникнення локальних і нішевих редакцій, тоді як решта змушена виживати завдяки короткотерміновим грантам, що не забезпечують сталості. Фінансова слабкість тягне за собою управлінські, технологічні й етичні ризики, підриваючи інформаційну безпеку держави й позбавляючи громади доступу до незалежних новинних джерел.

Міжнародні стандарти визнають, що фінансова підтримка незалежних медіа є легітимним і необхідним інструментом демократичної держави, якщо її реалізують на принципах прозорості, редакційної незалежності й недискримінаційності. Зокрема про це йдеться у Рекомендаціях Комітету міністрів Ради Європи CM/Rec(2022)4 про роль і обов'язки держав щодо підтримки медіа, а також CM/Rec(2018)1 щодо плюралізму медіа. Аналогічну позицію закріплено в «Індикаторах розвитку медіа» ЮНЕСКО та Декларації Windhoek+30 ОБСЄ, які наголошують, що державне фінансування повинно зміцнювати журналістику як суспільне благо, не створюючи при цьому економічної чи політичної залежності. Ці документи визначають універсальні принципи: підтримка має бути спрямована на забезпечення права громадян на інформацію, сталість редакцій та різноманіття контенту, особливо в регіонах і тематиках, де ринок не забезпечує достатньої пропозиції.

Європейські практики демонструють широкий спектр моделей реалізації цих принципів. У більшості країн ЄС держава використовує поєднання прямих і непрямих інструментів: прямі субсидії на виробництво контенту суспільного інтересу, гранти для малих і локальних медіа, зниження ставок ПДВ для друкованої та онлайн-преси, а також замовлення суспільно важливої реклами. У Франції, Данії, Швеції, Італії та Бельгії діють стабільні програми багаторічного фінансування новинних видань, а в Ірландії, Фінляндії та Чехії створено нові фонди підтримки регіональних і нішевих медіа. Важливо, що в усіх випадках отримання державних коштів супроводжується суворими вимогами до дотримання редакційної незалежності, прозорості власності та професійних стандартів журналістики, що робить підтримку не інструментом впливу, а гарантією стійкості інформаційної екосистеми.

Таким чином, відсутність дієвої моделі державної фінансової підтримки місцевих і нішевих медіа – це істотне питання політики та критичне для інформаційного суверенітету України. У час війни це не лише проблема розвитку галузі, а й питання національної безпеки. Без сталого механізму фінансування місцеві медіа не здатні виконувати функцію суспільного контролю, протидіяти дезінформації і підтримуватигуртованість громад.

Україна потребує багаторівневої моделі фінансової підтримки, яка охоплюватиме локальні редакції, нішеві видання та медіаосвітні ініціативи. Формування такої системи стане не лише економічним, а й стратегічним кроком у напрямі демократичного та стійкого відновлення країни після війни.

2. Проблеми редакційної політики та втрата аудиторії телемарафону «Єдині новини»

Запровадження телемарафону «Єдині новини» стало однією з наймасштабніших інституційних змін українського медіаландшафту після початку повномасштабного вторгнення. Рішення РНБО про створення спільного інформаційного потоку, що набуло чинності з указом Президента [№ 152 від 19.03.2022](#), призвело до фактичної централізації загальнонаціонального телевізійного мовлення. Найбільші приватні та державні телеканали були долучені до спільної системи виробництва почергових шестигодинних слотів, що транслювали на всіх залучених каналах. Марафон декларував таку мету: уніфікувати офіційну інформацію, зменшити панічні настрої і протидіяти російській дезінформації.

Учасники. На 2025 рік виробниками Марафону є приватні медіахолдинги «1+1 Media», «Starlight Media», «Inter Media Group» та «Ми – Україна», а також державний телеканал «Рада».

Виробниками телемарафону також були Національна суспільна телерадіокомпанія України (від 24 лютого 2022-го до 21 травня 2024 року) та «Медіа Група Україна» (до 22 липня 2022 року, після її виведення з ринку власником, за деякий час цей слот зайняв новостворений канал «Ми – Україна»).

У цифровому наземному телевізійному ефірі Марафон транслюють, серед інших каналів, телеканали «Еспресо», «Прямий» та «5 канал». У квітні 2022 року вони були [вимкнені](#) з цифрового ефіру. Редакційну політику цих каналів, через минулих і нинішніх власників, чинна влада вочевидь пов'язує з опозиційною партією «Європейська солідарність». На їх частотах увімкнули трансляцію телемарафону «Єдині новини» – рішення, що стало одним із центральних елементів суспільної дискусії про межі втручання держави в медіасферу під час війни. Водночас телеканали зберегли можливість поширювати власний (немарафонний) контент на супутнику, у кабельних мережах та в інтернеті.

Державне фінансування. Держава фінансово підтримує виробництво телемарафону:

- Наприкінці 2022 року 4 приватні медіагрупи [отримали](#) державне фінансування на створення Марафону – 83 мільйони гривень;
- У 2023 році 4 приватні медіагрупи [отримали](#) 465 мільйонів гривень;
- У 2022–2023 роках продакшн-студія «Кінокіт», що виробляє контент для блоку телеканалу «Рада» в Марафоні, [отримала](#) 292 мільйони гривень;
- У 2024 році серед 5 виробників Марафону [розподілили](#) 594 мільйони гривень;
- У 2025 році сума запланованих видатків на телемарафон [зросла](#) до 738 мільйонів гривень для медіагруп, додатково телеканал «Рада» отримав 101,5 мільйона гривень.

При цьому Суспільне мовлення в період своєї залученості до виробництва ефірних блоків телемарафону не отримувало на це додаткового фінансування, забезпечуючи виробництво за кошти загальної державної фінансової підтримки компанії.

Вплив на медіаплюралізм та критика редакційної політики Марафону. У перші місяці повномасштабної війни телемарафон забезпечив оперативне реагування та синхронізацію основних повідомлень держави, що, за оцінками багатьох учасників медійного сектору, справді стало важливим чинником суспільної стабільності. Водночас уже з другої половини 2022 року в експертному середовищі, а згодом і в оцінках міжнародних інституцій, почала зростати дискусія щодо обґрунтованості подальшого

існування телемарафону «Єдині новини», особливо в контексті його впливу на плюралізм та якість інформаційного середовища.

У вересні 2022 року Незалежна медійна рада виступила з [заявою](#), у якій назвала «неприпустимим запрошення у національний ефір під час повномасштабної війни проросійських політиків, прямо причетних до просування російського порядку денного».

Упродовж 2023–2024 років критика Марафону посилювалась. Моніторинг ГО «Детектор медіа» засвідчив, що всі телеканали, залучені до виготовлення «Єдиних новин» (крім Суспільного мовлення), демонстрували політичні упередження. Наприклад, згідно з [моніторингом](#), у квітні-червні 2023 року понад дві третини появ в ефірі «Єдиних новин» народних депутатів припало на фракцію «Слуга народу» (68 %). Таким чином, частка появи депутатів владної партії майже сягнула рівня, який фіксували в перші пів року роботи Марафону (70 %). Єдиним телеканалом, що демонстрував політичний баланс, став «Перший», який запрошував представників опозиції (із фракції «Європейська солідарність») стільки само разів, скільки і представників «Слуги народу» (по 40 коментарів), 20 разів надав слово представникам «Батьківщини».

Переважна частина (62 %) медійних експертів, яких 2023 року [опитала](#) громадська організація ZMINA, назвали Марафон формою цензури.

Влітку 2023 року від трансляції контенту телемарафону повністю відмовилося Українське радіо, яке до того часу продовжувало транслювати окремі програми (переважно вночі).

Зрештою, у травні 2024 року після переговорів з іншими учасниками було знайдено формулу, за якою телеканал Суспільного мовлення «Перший» вийшло на власне цілодобове інформаційне мовлення, формально залишаючись в коаліції Єдиного марафону. Відповідні зміни в Меморандумі про діяльність телемарафону підписали всі його виробники. Від 21 травня на каналі «Перший» транслюють власний інформаційний контент Суспільного мовлення. Прикметно, що після виходу з Марафону Суспільного мовлення частка появ народних депутатів від партії «Слуга народу» в ефірі «Єдиних новин» зросла до 81 %, тоді як в ефірі «Першого» дотримуються балансу політичного представництва.

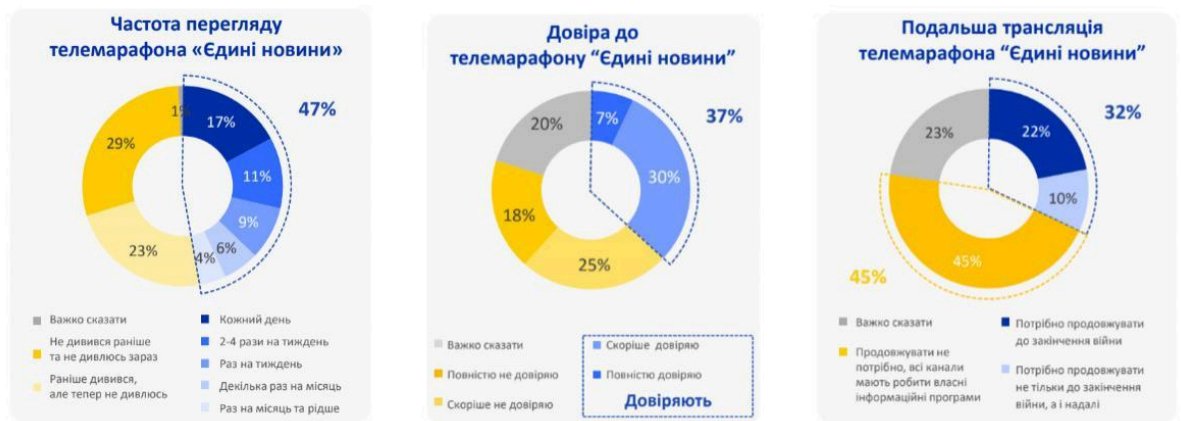
Показники споживання та довіри. Дані вимірювання телевізійної аудиторії, які [подав](#) «Детектор медіа», свідчать, що середньодобова частка аудиторії, яка дивиться телемарафон, з року в рік стабільно знижується. Із приблизно 10 % у першому кварталі 2023-го вона зменшилась до 7,4 % у першому кварталі 2024-го і далі – до 5,8 % у березні 2025 року.

Дані соціологічних досліджень фіксують схожу стійку тенденцію до зменшення з року в рік аудиторії телемарафону «Єдині новини». За даними [дослідження Internews Network](#), 2023-го його принаймні іноді дивилися 54 % людей, які знали про існування Марафону. У 2024 році ця частка скоротилася до 47 %. Крім того, майже кожен четвертий учасник дослідження визнав, що раніше дивився Марафон, але більше не дивиться.

Попри це, рівень обізнаності залишається дуже високим – про телемарафон знають 86 % українців. Однак регулярність споживання істотно знижується: лише 37 % дивляться його хоча б раз на тиждень, а ще 10 % – кілька разів на місяць. Це означає, що ознайомлення з форматом не конвертується у сталий перегляд, а аудиторна лояльність поступово розмивається.

Головні причини такої динаміки проявляються в оцінках довіри та якості контенту. Лише 30 % респондентів довіряють новинам Марафону. Позитивно аудиторія оцінює оперативність (48 %), але показники достовірності (37 %) та точності й повноти (35 %) суттєво нижчі. Головні претензії – необ'єктивне висвітлення, уникнення критики

та негативних новин, однобічність і відсутність альтернативних точок зору. Значна частина опитаних вважає телемарафон залежним від влади та таким, де інформацію подають після погодження з державними структурами. Це формує загальне враження, що формат вичерпав себе: респонденти підтримують відновлення незалежного мовлення телеканалів або трансформацію Марафону в короткі, структуровані новинні блоки замість цілодобового ефіру.

Інформація з дослідження USAID-Internews про частоту перегляду, довіру та потребу подальшої трансляції телемарафону. Джерело — [Internews](#)

На першій картинці прошу виправити телемарафонУ + поміж % і числом мають бути пробіли + декілька разів на місяць

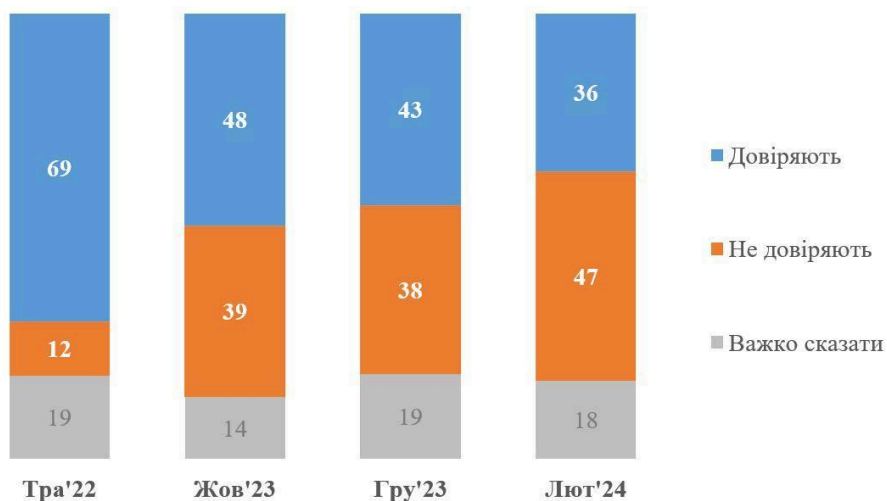
На другій картинці прошу виправити

Ялинкові лапки (як на першій) + поміж % і числом мають бути пробіли + Радше не довіряю + радше довіряю (замість слова скорішемає бути радше)

На третій картинці прошу виправити

телемарафонУ + ялинкові лапки + поміж % і числом мають бути пробіли

У лютому 2024 року КМІС [повідомив](#), що вперше від початку повномасштабного вторгнення зафіксував у соціологічному опитуванні негативний баланс довіри-недовіри до телемарафону «Єдині новини»: тобто кількість тих, хто довіряє, стала меншою за кількість тих, хто не довіряє. Порівняно з травнем 2022 року кількість тих, хто довіряє, із 69 % знизилась до 36 %, а кількість тих, хто не довіряє, зросла із 12 % до 47 %.

Динаміка відповідей на запитання «Наскільки Ви довіряєте чи не довіряєте наступним інституціям та організаціям: Телемарафон «Єдині новини»?». Джерело — [KMIC](#).

Прочу місяці написати повністю

Щорічне соціологічне дослідження «[Індекс медіаграмотності українців](#)», що проводили на замовлення ГО «Детектор медіа», фіксує зниження частки тих, хто позитивно ставиться до формату телемарафону: із 45 % (2022) до 17 % (2024). При цьому, 77 % стверджують, що через брак різних точок зору на події у телемарафоні вони шукають інформацію в інших джерелах.

Сукупно подані дані свідчать, що ефективність телемарафону як інструменту централізованого державного впливу на інформаційний простір є обмеженою. Попри високу обізнаність населення про формат, його реальне споживання, регулярність перегляду та рівень довіри стабільно й послідовно зменшуються, а частина аудиторії взагалі від нього відмовляється. Поступове зниження частки, зростання недовіри та переорієнтація глядачів на альтернативні джерела інформації свідчать, що довготривале підтримання єдиної державної інформаційної рамки не забезпечує ані стійкої аудиторної присутності, ані сформованої лояльності, і тому має природні межі впливу в умовах демократичного медіаландшафту.

Оцінки міжнародних партнерів. Телемарафон «Єдині новини», його редакційна політика та виділення державного фінансування послідовно перебувають у полі зору міжнародних партнерів України. У своїх оцінках вони наголошують, що такий формат централізованого державного мовлення під час війни може бути зрозумілим тимчасовим заходом, однак потребує чіткого планування виходу, посилення редакційної незалежності та відновлення повноцінного медіаплюралізму у післявоєнний період.

Європейська комісія у своєму звіті за [2023](#) рік вказала на те, що телемарафон є не найкращою практикою, але, зважаючи на воєнний стан, її можна зрозуміти. У 2023 році Європейська комісія написала про те, що Україна має розробити Дорожню карту, щоб підтримати відновлення плюралістичного, прозорого та незалежного післявоєнного медіаландшафту з огляду на те, що Телемарафон має закінчитися максимум після припинення воєнного стану в Україні.

Зважаючи на цю вимогу Європейської комісії, у звіті за 2023 рік Міністерство культури та інформаційної політики України (тепер Міністерство культури та стратегічних комунікацій України) своїм Наказом від [28.06.2024 № 451](#) затвердило Дорожню карту для підтримки відновлення плюралістичного, прозорого та незалежного

післявоєнного медіа-простору після припинення чи скасування воєнного стану. Дорожня карта складається із трьох розділів – Розділ 1 зосереджений на відновленні діяльності медіа по всій Україні, зокрема на деокупованих територіях, через підтримку інфраструктури, реінтеграцію населення та повернення релокованих медіа. Розділ 2 спрямований на відновлення діяльності державних органів у сферах доступу до інформації, комунікацій та зв'язків із громадськістю. Розділ 3 охоплює заходи з медіаграмотності, протидії дезінформації та впровадження державної політики «Єдиного голосу».

У «Звіті про практики у сфері прав людини: Україна, 2023», який опублікував Державний департамент США у квітні 2024 року, телемарафон «Єдині новини» став однією з головних тем у розділі про свободу слова. У документі зазначено, що Марафон, створений у перші дні повномасштабного вторгнення, став форматом, у якому «українські телеканали погодилися дотримуватися урядової лінії у висвітленні війни». За оцінкою Держдепу, це «забезпечило владі безпрецедентний контроль над прайм-тайм-новинами», сформувавши єдину рамку повідомлень і зменшивши редакційну конкуренцію. У звіті також наголошено, що внаслідок такого формату окремі медіа в 2022 році були позбавлені вигідних ліцензій та зазнали тиску, а загалом ситуація зі свободою медіа, включно з практиками, пов'язаними з телемарафоном, стала предметом занепокоєння для американської сторони.

У 2024 році Єврокомісія у своєму [звіті](#) публічно піддала сумніву доцільність державного фінансування Марафону та його відповідність стандартам вільної дискусії. Комісія висловила занепокоєння тим, що у 2023 році український уряд інвестував державні кошти у цей формат, та зазначила, що слід переоцінити, чи є він «найкращою платформою для забезпечення вільного обміну думками між українцями». Окремо ЄК наголосила на проблемах роботи парламентського телеканалу «Рада», який має висвітлювати діяльність Верховної Ради та, зокрема, представників парламентської опозиції, однак фактично цього не робить. Європейська комісія рекомендувала Україні гарантувати безпеку й незалежність журналістів, оперативно розслідувати всі випадки тиску та переслідувань щодо них; забезпечити належне фінансування суспільного мовника для виконання його законодавчо визначеної незалежної ролі; а також продовжувати підтримку та поступове відновлення прозорого, плюралістичного й незалежного медіаландшафту, дотримуючись водночас вимог безпеки та ключових суспільних прав – передусім доступу до інформації та свободи медіа.

Оцінки представників української влади. Позиції представників української влади щодо телемарафону «Єдині новини» коливаються між повною підтримкою його продовження до кінця війни (позиції Президента та виконавчої влади) та зростаючим скепсисом щодо ефективності, редакційної збалансованості й доцільності подальшого фінансування (позиції очільників двох парламентських комітетів). Загалом ці погляди утворюють спектр від бачення телемарафону як необхідного інструменту воєнного часу до оцінки його як формату, що поступово втрачає легітимність, результативність та підтримку аудиторії.

Президент України Володимир Зеленський у своїх заявах послідовно підтримує існування телемарафону. У січні 2023 року він [назвав](#) телемарафон «зброєю України проти Росії» – зброєю, яка спрацювала. У вересні 2024 року в інтерв'ю The New Yorker він [заявив](#), що спільний телемарафон «Єдині новини» не позбавляє телеканали свободи показувати те, що вони хочуть. На запитання журналіста про можливий конфлікт між демократичними цінностями й реаліями воєнного часу через те, що телемарафон транслює новини «дуже скоординовано», Президент відповів, що журналісти об'єдналися в перші дні війни, оскільки в країні був хаос, і «ніхто не знав, що робити», а тепер телемарафон показує правду.

Міністр культури та інформаційної політики Олександр Ткаченко на початку повномасштабного вторгнення був одним з ініціаторів створення телемарафону, він у

жовтні 2022 року [заявив](#), що «не бачить потреби» долучати позбавлені цифрового ефіру канали «Прямий», «Еспreso» і «5 канал» до виробництва телемарафону. У квітні 2023 року міністерство, яке він очолював, [звернулося](#) до YouTube через зменшення трафіку національного телемарафону «Єдині новини». А в червні 2023 року він [заявляв](#), що марафон розпускають лише після закінчення війни і спростовував зниження його рейтингів.

Наступник Ткаченка на посаді міністра, Микола Точицький, стикнувся з необхідністю від перших днів на посаді відповідати на критику телемарафону з боку Європейської комісії, яка пролунала у звіті щодо прогресу держав-кандидатів на членство в ЄС. У жовтні 2024 року він [заявив](#), що, попри критику, українська влада до кінця війни не має наміру припиняти фінансування телемарафону: «Рекомендації Єврокомісії щодо марафону «Єдині новини» взяті до уваги. Держава планує припинити підтримку марафону після завершення воєнного стану, зосередившись на сталому розвитку медіаінфраструктури». Втім уже в січні 2025 року він [визнав](#), що «не до кінця задоволений тим, як телемарафон досягає поставлених перед ним цілей».

Позиція голови парламентського Комітету з питань гуманітарної та інформаційної політики Микити Потураєва щодо телемарафону «Єдині новини» протягом війни поступово зміщувалася від повної підтримки до зростаючого скепсису. Якщо у травні 2022 року він беззастережно [наголошував](#), що Марафон має тривати, «поки йде війна», та залишатися джерелом перевіреної інформації, а у грудні 2023 року [повторював](#) тезу про його необхідність як каналу верифікованих новин, то вже в березні 2024 року вперше [визнавав](#) «тривожним сигналом» зниження довіри та припускав, що за подальшого зниження підтримки від формату «можливо, краще відмовитись». У серпні 2024 року Потураєв [заявив](#), що Марафон «не виправдовує виділених на нього коштів», перебуває у кризі, демонструє політичні перекося та вимагає переосмислення і фінансування, і перспектив подальшого існування.

Позиція голови парламентського Комітету з питань свободи слова Ярослава Юрчишина щодо телемарафону «Єдині новини» протягом війни також помітно радикалізувалася – від обережної критики до переконання, що формат вичерпав себе. Якщо у грудні 2023 року він [наголошував](#), що Марафон був виправданим рішенням на початку вторгнення, але потребує термінового вдосконалення, більшої збалансованості та критичності, і попереджав, що без таких змін формат може «вичерпатися навіть за один рік», то вже у лютому 2025 року Юрчишин [заявив](#), що телемарафон «віджив своє», не дає необхідного результату, попри витрачені ресурси, та фактично не відповідає завданням довготривалої війни, закликаючи припинити його фінансування й шукати нові моделі підтримки українських медіа.

Таким чином, телемарафон «Єдині новини» перетворився на істотне питання політики, оскільки поєднує в собі ризики надмірної централізації інформаційного простору, політичної вибірковості в редакційній політиці та зниження довіри аудиторії за умов зростання обсягів державного фінансування. Формат, що був виправданим у перші місяці повномасштабної агресії, поступово втрачає здатність забезпечувати плюралізм та стійку підтримку громадян.

Тому перед державою постає завдання перейти від тимчасової моделі єдиного мовлення до збалансованої системи незалежних та різноманітних медіа, яка відповідатиме демократичним стандартам і посилюватиме інформаційну стійкість країни у післявоєнний період.

3. Повоєнне майбутнє військових медіа та їх урядування відповідно до європейських стандартів

Військові медіа Міністерства оборони України – ефірний цифровий телеканал «Армія TV», FM-радіомережа «Армія FM» та інформагенція «Армія Inform» – виникли як відповідь на безпекові виклики після анексії Криму та початку російсько-української війни у 2014 році. Їх поява стала нетиповим для демократичних країн рішенням: державний орган сектору оборони отримав власні медіа, які працюють не лише для внутрішньої комунікації з військовими, а й для широкої цивільної аудиторії по всій країні. Ця модель фактично поєднує функції стратегічних комунікацій Міністерства оборони, пропагування офіційної позиції та елементів журналістського інформування. Водночас реальний вплив цих медіа – і на масову аудиторію, і на самих військових – можна оцінити як доволі скромний, що ставить питання про ефективність витрачання бюджетних ресурсів і доцільність зберегти нинішній формат після закінчення війни.

Юридично військові медіа організовано у форматі окремої установи – Центральної телерадіостудії Міністерства оборони України (ЦТРС МОУ), створеної ще 1992 року. Сьогодні саме ЦТРС МОУ є засновником «Армії TV», «Армії FM» та «Армії Inform», діючи на основі власного статуту. Керівник студії підзвітний безпосередньо Міністерству оборони, у структурі управління не існує незалежної Наглядової ради чи інших механізмів громадського контролю. Закон України «Про медіа» у статті 125 передбачає для ЦТРС МОУ спеціальний статус на період збройної агресії, дозволяючи створювати один телеканал, один радіоканал, а також друковані й онлайн-медіа. Водночас цей режим чітко обмежений у часі: не більш ніж шість місяців після скасування Верховною Радою статусу держави-агресора для Росії. Далі Міністерство оборони або має змінити структуру власності, відповідно до загальних вимог закону (вийти з переліку засновників, без участі інших органів державної влади), або ініціювати закриття цих медіа; у разі бездіяльності Національна рада отримає підставу анулювати їхні реєстрації та ліцензії.

Фінансування військових медіа повністю інтегроване в оборонний бюджет: їх утримують виключно за кошти державного бюджету за відповідною статтею видатків, без можливості диверсифікувати доходи. Закон прямо забороняє ЦТРС МОУ та підпорядкованим медіа розміщувати комерційну рекламу, політичну агітацію чи партійний контент. Така модель одночасно забезпечує цілковиту економічну залежність від Міністерства оборони й підсилює вертикальний контроль: кадрові рішення, фінансову політику та стратегічні пріоритети визначає оборонне відомство, а не незалежні органи врядування чи ринкова логіка. У підсумку військові медіа є радше комунікаційним інструментом міністерства, ніж автономними публічними медіа, що працюють в інтересах усього суспільства.

За змістом і каналами розповсюдження військові медіа виконують широкий спектр завдань: «Армія TV» мовить у відкритому цифровому ефірі для цивільної аудиторії, «Армія FM» поєднує інформаційні повідомлення для військових із музикою та елементами психологічної підтримки, також доступна на FM-частотах по всій країні, а «Армія Inform» спеціалізується на репортажах із фронту й тематичних матеріалах про сектор оборони. Усі три медіа активно присутні в онлайн-середовищі: мають сайти, сторінки в соціальних мережах, поширюють контент у месенджерах. Формально закон вимагає дотримання стандартів достовірності, збалансованості, повноти й неупередженості інформації. Однак на практиці місія цих медіа, їхня основна аудиторія, а також баланс між офіційною комунікацією Міністерства оборони та журналістським підходом до висвітлення подій залишаються нечітко визначеними. У поєднанні з відсутністю незалежної Наглядової ради це означає фактичне усунення громадськості від контролю за контентом і редакційною політикою, що суперечить базовим принципам демократичного врядування у сфері медіа.

Докладніше регулювання, фактичний стан та виклики, що постали перед військовими медіа, ми описали в аналітичній записці проєкту RES-POL «[Державні та комунальні медіа: істотні питання політики](#)».

Міжнародні стандарти Ради Європи, Європейського Союзу та Європейської мовної спілки встановлюють чіткі вимоги до управління публічними (державними за власністю) медіа. Докладно міжнародні стандарти й вимоги до незалежності, правове регулювання та підзвітність публічних медіа ми розглянули у стратегічному брифі RES-POL «[Українські публічні медіа: як зробити їх незалежними та ефективними](#)».

Рекомендація [CM/Rec\(2012\)1](#) Комітету міністрів Ради Європи наполягає на створенні незалежної структури врядування – насамперед Наглядової ради – з чітко виписаними повноваженнями, процедурами добору та гарантіями захисту від політичного тиску. Публічні медіа мають бути редакційно й операційно незалежними від органів виконавчої влади, підзвітними суспільству загалом, а не окремим міністерствам, та діяти в прозорому нормативному полі з розмежуванням ролей держави, Парламенту, регулятора й самих мовників. [Декларація](#) Комітету міністрів Ради Європи щодо управління публічними медіа (2012) додатково наголошує, що для медіа, які історично зберігають риси державних органів, закінчення трансформації у публічну модель неможливе без незалежного врядування, відкритої інституційної культури та реальної редакційної автономії.

Європейська мовна спілка у «[Принципах управління публічними медіа](#)» (2021) конкретизує ці вимоги: системи врядування мають охоплювати і зовнішні правові рамки, і внутрішню організацію виконавчих та наглядових органів, забезпечуючи збалансований склад наглядових рад, відкриті процедури призначення керівництва й підзвітність менеджменту саме наглядовим органам, а не політичній владі. Європейський акт про свободу медіа ([EMFA](#), 2024 року) встановлює додаткові юридичні гарантії: фіксовані терміни повноважень керівників публічних медіа, прозорі й недискримінаційні процедури їх призначення та звільнення, право на судовий перегляд у разі дострокового припинення повноважень, а також обов'язок держав створювати незалежні механізми моніторингу щодо дотримання цих вимог. Сукупно ці документи виходять із того, що державні медіа можуть існувати лише за умов, коли вони фактично виведені з-під прямого контролю уряду чи окремих міністерств і діють як сервіс для суспільства, а не для політичного керівництва.

На цьому тлі українська модель військових медіа демонструє системну невідповідність європейським стандартам для публічних медіа. «Армія TV», «Армія FM» та «Армія Inform» функціонують як медіа-установа, повністю підконтрольна Міністерству оборони, без незалежної Наглядової ради та без механізмів прямої підзвітності суспільству. Їх фінансують та ними керують у межах оборонної вертикалі, їхнього керівника призначає і контролює відомство, а редакційна політика фактично є продовженням комунікаційної стратегії міністерства. Навіть за наявності формальних зобов'язань щодо дотримання журналістських стандартів такі медіа залишаються інструментами державних комунікацій, а не публічної служби. Це прийнятно як тимчасовий виняток в умовах повномасштабної війни, але несумісно з довготерміновою моделлю демократичного медіа-сектору, що інтегрується до європейського правового простору.

Міжнародний досвід організації медіадіяльності оборонних відомств пропонує кілька альтернатив нинішній українській практиці. У низці країн НАТО поширені закриті телеканали й радіостанції для військових, розгорнуті за межами країни, доступ до яких для цивільної аудиторії обмежено технічно чи юридично. Інша поширена модель – мультимедійні онлайн-платформи міністерств оборони з функціями прозорості звітності, рекрутингу та іміджевої комунікації, які не використовують власні ефірні канали, а за потреби замовляють виробництво контенту в зовнішніх продакшн-компаній. Окремий

шлях – співпраця з незалежними чи суспільними мовниками за контрактами, як у випадку BFBS у Великій Британії, що працює для військових, але зберігає редакційну незалежність і транслює контент незалежних мовників. Нарешті класичним інструментом підтримки корпоративної ідентичності армії є власні журнали та видавництва, які виконують мотиваційну та освітню функцію, не створюючи паралельного державного телеканалу для широкої цивільної аудиторії.

Наразі в Україні відсутня системна професійна дискусія про повоєнне майбутнє військових медіа Міністерства оборони України, і невизначеність цього є істотним питанням політики у секторі медіа та критичним викликом для повоєнної демократизації інформаційного простору. Тимчасова модель, виправдана умовами повномасштабної війни, має ризик перетворитися на джерело системної невідповідності європейським стандартам, політизованого контролю над інформацією. Відсутність чіткої стратегії трансформації військових медіа означатиме, що у момент скасування статусу держави-агресора країна опиниться перед вимушеним вибором між формальним закриттям медіа, що послабить комунікаційну функцію Міністерства оборони, і продовженням практики, яка суперечить міжнародним зобов'язанням України. Україні варто заздалегідь розробити виважене рішення щодо моделі повоєнної трансформації військових медіа – проаналізувавши можливі альтернативи, реалізовані у країнах-членах НАТО, і, можливо, розпочати трансформацію цих активів, не чекаючи закінчення воєнного стану.

4. Відновлення медіаландшафту та медійної інфраструктури на прифронтових і деокупованих територіях

Повномасштабна війна, яку розв'язала Росія, призвела до системного руйнування українського медіаландшафту, але найбільш критичні наслідки спостерігаємо саме на прифронтових і деокупованих територіях. Тут збігаються одразу кілька вимірів кризи: цілеспрямоване знищення інфраструктури телерадіомовлення, переслідування журналістів, фінансова й кадрова виснаженість редакцій, інформаційна ізоляція населення та конкуренція з російською пропагандою й анонімними каналами. У повоєнному контексті відновлення цих територій неможливе без одночасного відновлення незалежних медіа як інструменту когнітивної деокупації та реінтеграції громад. Це робить проблеми відновлення медіаландшафту й інфраструктури одним із ключових істотних питань політики.

Руйнування інфраструктури, що забезпечує телерадіомовлення. Росія обстрілює телевежі, передавачі, телецентри й захоплює будівлі медіа як системний елемент інформаційної війни. Такі дії призводять до періодичного зникнення українського сигналу, втрати обладнання, дестабілізації мовлення і створюють тривалі фінансові та технічні труднощі. Паралельно окупаційні російські адміністрації запускають власне мовлення та намагаються обмежити доступ населення до українських джерел, що посилює інформаційний тиск й ускладнює відновлення інформаційного простору після звільнення. Навіть після деокупації редакції стикаються з браком техніки й ресурсів, а повернення до стабільного мовлення потребує значних інвестицій, координування та часу. Це поглиблює нерівність доступу до інформації між регіонами, особливо для аудиторій, які значною мірою залежать від традиційних медіа.

Друкована преса стикається із проблемами друку й доставки. Друковані локальні медіа перебувають у стані хронічної ресурсної та кадрової виснаженості. За даними Національної спілки журналістів України, редакції працюють у дуже скорочених командах, залежать від обмежених джерел доходу, мають технічні проблеми та стикаються з деградацією системи розповсюдження друкованих видань через обмежені

можливості «Укрпошти». Горизонт планування таких редакцій становить лише 6–12 місяців, що робить їх надзвичайно вразливими. Відсутність сталої моделі державної підтримки місцевих медіа означає, що навіть ті редакції, які зберегли професійні стандарти й довіру аудиторії, не мають достатніх інструментів для стабільної роботи та відновлення після звільнення територій.

Інформаційна реінтеграція та конкуренція із пропагандою і анонімними каналами. Після відновлення фізичної інфраструктури головним викликом залишається інформаційна реінтеграція. Місцеве населення тривалий час перебувало під інформаційним тиском російських наративів та анонімних телеграм-каналів, які активно поширюють маніпуляції, не несуть відповідальності, не дотримуються стандартів і не маркують реклами. Вони створюють нерівну конкуренцію для редакцій, що працюють за професійними правилами, і ускладнюють повернення довіри до незалежних джерел. Наразі Суспільне мовлення та місцеві медіа не мають достатньої системної підтримки з боку держави, що стримує їхню роль у когнітивній деокупації, відновленні довіри та забезпеченні доступу людей до достовірної інформації.

Інституційні та нормативні рамки: потенціал і прогалини. У законодавстві вже існують інструменти, які можуть стати основою для політики відновлення – Стратегія діяльності Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення (чинна редакція розрахована на 2024–2026 роки) та Дорожня карта підтримки відновлення плюралістичного і незалежного медіапростору після війни. Водночас існують прогалини: регулятор залишається ресурсно слабким, співрегулювання ще на стадії становлення, реформу комунальних медіа заморожено до закінчення воєнного стану, а статус державних мовників (зокрема відомчих) залишається невизначеним у рамках європейських стандартів. На регіональному рівні програми відновлення та відбудови здебільшого не враховують потреби відновлення медіаландшафту.

Таким чином, відновлення медіаландшафту й інфраструктури на прифронтових і деокупованих територіях виходять далеко за межі технічної реконструкції. Йдеться про відтворення умов для плюралістичного, прозорого й незалежного медіасередовища, здатного одночасно забезпечувати право громадян на інформацію, протидіяти дезінформації та підтримувати процеси реінтеграції й відновлення довіри в спільнотах, найбільш травмованих війною.

Пріоритетні питання, які потребуватимуть розв’язання у рамках державної політики з відновлення медіаландшафту та інфраструктури медіа на прифронтових і деокупованих територіях, такі:

- Відновлення інфраструктури телерадіомовлення як пріоритет, що може передбачати заходи від інвентаризації втрат до долучення об’єктів мовлення до пріоритетних планів відбудови;
- Цільова підтримка відновлення роботи Суспільного мовлення в постраждалих регіонах, що може передбачати заходи від компенсації втрат до стабільного бюджетування;
- Цільова підтримка локальних мовників, друкованих та онлайн-медіа на цих територіях, що може бути частиною загального механізму державної фінансової підтримки місцевих і нішевих медіа. Однак відсутність загального механізму не має слугувати причиною зволікань для запровадження окремих програм у постраждалих регіонах;
- Логістика і дистрибуція друкованої преси, що передбачає розв’язання проблем з доставкою, особливо для вразливих груп;
- Інтеграція питань відновлення медіаландшафту в регіональні плани відбудови, долучення інформаційного компонента як базового елемента.